

Nemunas

Nr. 23
(872)

2013 m.
birželio 13–19 d.

Kaina 3,00 Lt

KAUNO KULTŪROS IR MENO SAVAITRAŠTIS

Vitas LUCKUS „Tania“. Iš ciklo „Giminės“. 1958-1987 m.

Pranašas, kuriuo netikėjome **14 p.**

9 770 134 314 014

Mirties slapyvardžiai

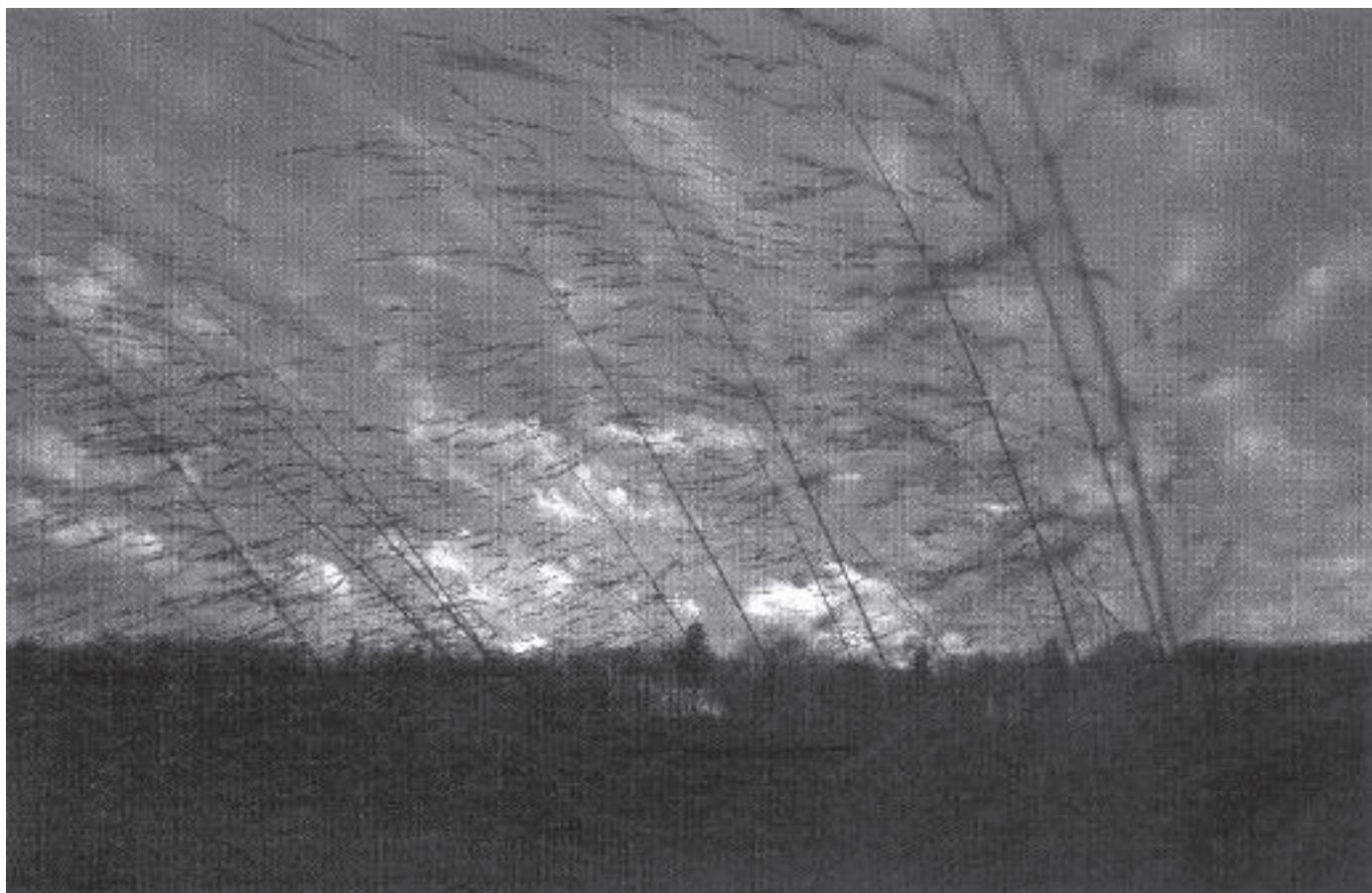
*Kai pasidarysi baltesnis už sniegą
už dvasią gailestį malda
pagaliau už meilę
bejėgiškesnis*

*miške snyguriuojant prasilenksi
su jaunu į sūnus tau tinkančiu tėvu
seną žiedą su brangakmeniu
į delną atgniaužtą
tamsiaplaukei mergaitiškai motinai
švelniai įdėsi*

kur būsi tuomet?..

*prie medžio kamieno prigludęs
ant sidabrinio paaukštinimo
išpažintas nurimęs
užkaltas maldų lentomis
su Kristaus peledom liepsnosি*

Valdas GEDGAUDAS

Narcizo FREIMANO nuotrauka

Kaunas – Europos kultūros sostinė?

Kauno miesto savivaldybė rengia 2014-2020 m. Kauno kultūros politikos strategiją, kurios vienės pagrindinių siekių – kultūra paversti prioritetine sritimi, gerokai didinant miesto savivaldybės finansavimą bei pritraukiant ES ir privataus verslo lėšas. Čia bus įtvirtinti Kauno tikslai 2022 m. tapti Europos kultūros sostinę, o iki 2018-ųjų Kauno tarpukario architektūrą ir Naujamiestį įtraukti į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą.

Kultūra ir kultūrinė ekonomika šiuo metu – vienas sparčiausiai augančių Europos ekonomikos sektorius, kurio indėlis į bendrajį vidaus produktą skaičiuojamas šimtais milijardų eurų, o kūrybinės industrijos įmonių ekonominis efektyvumas yra didesnis už viso privataus verslo ekonominio efektyvumo vidurkį. Vis labiau suvokiama, jog kūrybinis ir kultūrinis sektorius daugelyje valstybių, taip pat ir Lietuvoje, jau neturi būti vertinamas kaip paramos gavėjas ar apčiuopiamo pelno neduodanti švietimo ir ugdymo priemonė. Smagu girdėti, kad pagaliau ruošiamasi „griebti jautį už ragą“, o ne verkslenči kiekviena pasitaikiusia proga, jog neturime jokios kultūros politikos ir strategijos. Apie tai plačiau kalba Kauno miesto savivaldybės Kultūros ir turizmo plėtros skyriaus vedėjas Albinas VILČINSKAS:

Žvelgdamas į Kauno kultūros ateitį ir siekdamas sėkminges rezultatus, galiu drąsiai pripažinti, kad mūsų mieste visais lygmenimis gana gerai išplėtotas šio ūkio sektorius specialistų rengimas, atliekami moksliniai tyrimai, o tarp studijų personalo gausu Lietuvoje ir pasaulyje pripažintų menininkų ir kūrėjų. Visgi Kauno kultūros sistemoje esama ryškių trūkumų, kylančių dėl lėto reagavimo į pasaulinės tendencijas, kultūros rinkos pokyčius, nepakanamo socialinių ir verslo partnerių integravimo į studijų procesą ir mokslinę bei meninę veiklą, taip pat dėl lėšų stygiaus ir ne itin gerai pritaikytos infrastruktūros. Norint užtikrinti Kauno kultūros konku-

rencingumą Lietuvos, Baltijos šalių ar Europos mastu, reikia nuveikti daugybę ir smulkų, ir didesnių darbų.

2012 m. atlikta Kauno miesto kultūros sektorius įtakos regiono savitumui tiriamoji studija, kuri atskleidė ne tik kultūrinį Kauno klimatą, miesto gyventojų poreikius, bet ir pateikė miesto savivaldybės administracijai galimus sprendimus, kuria linke derėtu kreipti savivaldybės valdomą kultūros sritį. Studijos rengėjai akcentavo, jog Kaune esantis tradicinis kultūros sklaidos modelis neatitinka šiuolaikinių visuomenės poreikių – būtina optimizuoti kultūros įstaigų tinklus, modernizuoti kultū-

Gražinos Viktorijos PETROŠIENĖS nuotrauka

ros infrastruktūrą, skatinti kūrybiškumą, inovacijas ir tarpdisciplininių bendradarbiavimą.

Atskleistos problemos – infrastruktūros nepakanamumas, finansavimo trūkumas ir kt. – išryškino esminį trūkumą. Kaunas iki šiol neturi aiškių, i perspektyvą nukreiptos kultūros politikos strategijos, kurios būtų laikomasi neatsižvelgiant į politinę aplinką. Būtent Kauno miesto kultūros strategija, ruošiantis 2014-2020 m. darbams, ir numatoma parengti per du paskutinius šių metų ketvirčius.

Kauno miesto savivaldybės Kultūros ir turizmo plėtros skyrius kultūros politikos strategiją kurs remdamasis Kauno miesto kultūros sektorius įtakos regiono savitumui tiriamosios studijos siūlomais sprendimais, svarbiausiomis nacionalinės politikos nuostatomis, Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, ES politikos nuostatomis ir programa „Creative Europe“, Kauno miesto Kultūros ir meno tarybos strategijos ir kitomis pažangiomis kultūros strategijos gairėmis.

Skyrius siekia sukurti modernią, i perspektyvą ir inovacijas nukreiptą sumanios ir aktyvių visuomenės kultūros sistemą. Strategijos parengimo terminas derinamas su ES finansinės paramos programavimo laikotarpiu, todėl strategija bus skirta 2014-2020 m. laikotarpiui.

Igyvendinant partnerystės principą ir siekiant kuo plačiau į strategijos rengimą įtraukti įvairius visuomenės atstovus, 2013 m. paskutiniame ketvirtuje ketinama surengti viesąjį strategijos prioritetų aptarimą, per kurį bus pristatyti ir su plačiaja visuomenė aptarti jos prioritetai, jų turinys.

Kad kultūra taptų prioritetine sritimi, rengiamoje strategijoje ketinama numatyti Kauno miesto biudžeto dalies, skiriamos kultūrai, didinimą, mokesčių mažinimą kūrybinių industrijų veiklai, biudžetinių įstaigų optimizavimą, verslo įtraukimą į mecenavimą, Kauno kultūros fondo įkūrimą. Išskirtinę reikšmę strategijoje turės Kauno tarptautinio pripažinimo programos.

2018 m. mieste planuojama rengti išskirtinę šventę, skirtą Lietuvos nepriklausomybės 100-mečiui. Tais pačiais metais ketinama siekti Lietuvos kultūros sostinės vardo. Strategijoje bus numatytas ir Kauno siekis 2022 m. tapti Europos kultūros sostinę.

Tai – vienas prestižiausiai ir matomiausiai Europos kultūros renginių. Turėtume nepakartojamą galimybę atgaivinti savo miestą ir išgarsinti jį tarptautiniu mastu, plėtoti verslą, turizmą, skatinti pasididžiavimą Kaunu ir tame esančiu kultūriniu gyvenimu. Siekiant tarptautinės sėkmės planuojama bendradarbiauti su tais pačiais metais Europos kultūros sostine tapsiančiu Liuksemburgu.

4 Vyksmas

Audronė MEŠKAUSKAITĖ

Tyli paroda prieš audrą

Is ciklo „Odė žmogiškumui“.

Kauno menininkų namų Parodų salėje eksponuojama Mildos Kiaušaitės fotografijų paroda „Odė žmogiškumui“. Jei tik būtų įmanoma pamiršti parodos pavadinimą, tai kuo greičiau ir padaryčiau, nes jis bloskia i XX a. gilumą prie pačių humanistinės lietuviškosios fotografijos šaknų. Jokio ryškaus prieštaravimo čia lyg ir nėra, M. Kiaušaitės kūriniai ištis yra viena jos ištakų, bet fotografijose norisi surasti visai ką kita – ne tai, kas jau buvo. Tuo labiau kad paroda kalba apie itin individualizuotą požiūri į pasaulį, jis lyg ir nieko neteigia, tačiau bent jau kažkurioj suvokimo dimensijoj egzistuoja kaip neišvengiamą duotybę. Žodžiu, akcentą norisi dėti šiek tiek kitoje vietoje, nes meno priemonėmis siekti moralinių kategorijų aukštumą atrodo abejotinas užsiemimas.

Nedidelėje Menininkų namų salėje trys fotografijų ciklai susiglaudę į gana siaurą ratą, todėl sudaro šiek tiek kitoki, naują jungimį, nei ekspozicijoje Vilniuje, Lietuvos rašytojų sąjungos Rašytojų klube. (Beje, vilniečiams autorė jau spėjo parengti naują parodą „Beveidžiai arba intensyvios mintys“, kuri atidaryta Vilniaus fotografijos galerijoje. Joje imtasi tarpdiscipliniškuo, pasikliauta kontrastingomis spalvomis...) „Odė žmogiškumui“ – kardinaliai kitokia. Isto-

Is ciklo „Odė žmogiškumui“.

rija pasakoti pradeda dar fojė pasitinkantys keli seni mažmožiai iš ciklo „Seni daiktai kužda“. Jie kužda tylias, paslaptingas istorijas ir paskleidžia hipnotizuojantį sepijos rūkelį, užklojančią akivaizdžiai dabartyje pamatyta senojo pasaulio, jo nusidėvėjusių daiktų, aprupėjusios materijos, daug kartų liestų paviršių vaizdą. Taip atvirai simuliuoja-

mas fotografinis laikas dar labiau pralepiamas ir nuspalvinamas nostalgiskais tonais. Ir ne tik laikas, nes M. Kiaušaitės pastebėti daiktai atrodo seniai paliki, nurimę ir nutolę, iki jų driekiasi neįvardijamos dvasinės įtampos kupinas atstumas, kurį ieškodamas savų atradimų turi įveikti pats žiūrovas. Ar jis mėgins užciuoptyti autorės potyrių, jausmų ir idėjų trajektorijas, ar eis savais nuojautų keliais, yra jo pasirinkimas. Iprastas tušumas, tylos, neužbaigtumo plotas fotografijose – savotiškas galimų aukštesnių minčių, kurių neslegia materijos svoris, pakilimo takelis. Autorė siekia atsiplėsti nuo tikrovės pavirsiaus, vis dėlto palikdama jį – tik kiek išskaidrintą ir nuplautą. M. Kiaušaitė Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultete studijuoją filosofiją, ir šių paieškų ženklai jau dabar įsispaudę fotografijose, kuriose mašlumas ir jautrus pojūcių tyrinėjimas nugali šiuolaikinėje fotografijoje tokį dažnā stebėjimasi išorinio pasaulio formomis.

Toliau sekant fotografijų pėdsakais vos girdimas šnabždesys virsta tyla muzika. „Giedrius Kuprevičius. Varpu muzika“ – kitas M. Kiaušaitės sukurtas ciklas, labai atidžiai ir jautriai artėjantis prie garsaus Kauno menininko tuo metu, kai jis aukštame

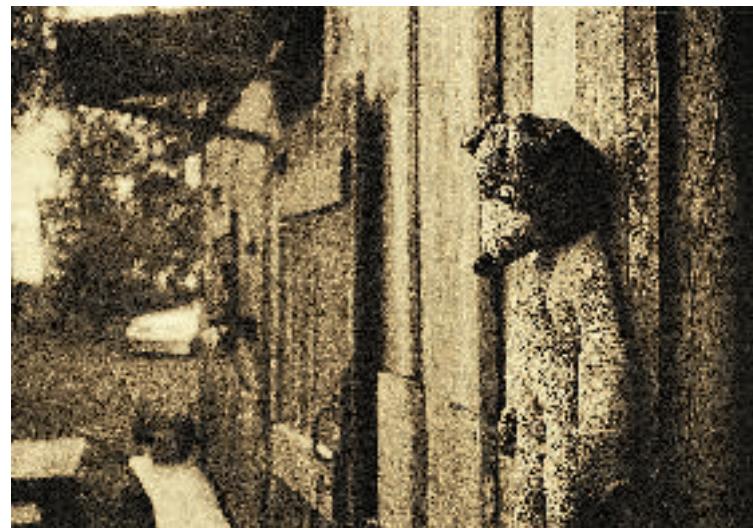
„Ar Kaunas gali turėti miesto kultūros viziją?“

Tokia tema spaudos konferenciją surengė visuomeninė organizacija „Vieningas Kaunas“, kurioje analizuotas Kauno kultūrinio gyvenimo dinamišumas, trūkumai ir plėtros galimybės, aptarti šios visuomeninės organizacijos atlirkos Kauno kultūros organizacijų atstovų aplausos rezultatai ir pasidalinta mintis apie Kauno kultūros strategiją.

„Vieningo Kauno“ direktorius Povilas Mačiulis pristatė jų organizacijos inicijuotos „Kubų“ akcijos rezultatus ir įvardijo išteklius, kurių labiausiai stinka sėkmingam Kauno kultūriniam gyvenimui plėtoti. Kauno miesto Kultūros ir meno tarybos pirmininkė dr. Ina Pukelytė pristatė viziją, kaip pasitelkiant kultūrą galima stiprinti Kauno patrauklumą, svarstė, kuo miesto kultūros strategija aktuali visuomenei. Dr. Jūratė Norvaišienė, Kauno miesto tarybos Kultūros ir meno komiteto narė, pristatė „Kaunas – Europos kultūros sostinė“ 2022 m. viziją, aptarė, kur miestas galėtų semti motyvacijos strateginei kultūros krypciai atrasti ir jai išlaikyti, pasidalijo įžvalgomis, kokia naudą miestui atneštų kultūros sostinės vardas.

„Nemuno“ informacija

Iš ciklo „Seni daiktai kužda“.

kariliono bokšte groja taip, kaip kažkada tai darė jo tévas. Galima nujausti, kokiaiš minkštais katinis kais žingsniais muzikos ritmu fotografé sélino prie maestro. Tiesa, fotografijose tas ritmas virto beveik *cagiška* Tyla, ir visai kitokius vaizdinius garsus darbar jau kuria žmogaus veido linkai, raukšlés, krintantys šešéliai, rankos judešio piešinys, beveik susilejantys su klavísaais, besikartojančiu instrumentu detalių grafika, penklinių linijų virpesys ir vis kažkā nutylintys, į gelmę traukiantis tamsūs šešéliai... Taip itin jautriai užfiksuootas intymus ir slaptas vieno žmogaus susitikimas su muzika. Taip švariu, subtiliu vaizdu perteikiamas numanomas jokių išorés garsinių trikdžių nesuterstas muzikos tyrumas.

Parodos ratą uždaro ta pati „Odé žmogiškumui“. Trečiasis ciklas lyg ir reziumuoja visos parodos idėją. Tai savotiški žmonių situacijų portretai. Portretu savoka iškyla net tuo atveju, kai užfiksuta figūra visai nutolusi peizažo horizonte arba išsilie-

jusi į aplinką. Ir tai tik todėl, kad vis dar eksperimentuojanti ir savo stiliaus kalbos ieškanti autorė ši kartą savitai išryškino kiekvienos jų svarbą. Tai keista dviejų tapacių fotografijų kompliacija, kai sujungiami ne svetimi, o savi kūriniai, bet vienas jų vis dėlto kuria iš kažkur atėjusio, pasiskolinto daikto išpūdį. Vienoje fotografijoje svarbiausią accentą žymi iš kitos (visai tokios pat) išplėsta skiautelė, kuri keičia nuotaiką ir neišvengiamai traukia žvilgsnį. Suplėstyta nuotraukos keliamas jausmas pažįstamas beveik kiekvienam – ir jis nėra vienas maloniusių. Nors M. Kiaušaitės fotografijoje jis ieško sau vietas kaip žaidybinis elementas, atstiktinai, o gal labai apgalvotai nusédantis tam tikroje konkrečioje vietoje, vis dėlto atsineša minėtąją vos juntamo tragizmo gaidą. Kartais suplėsyta nuotraukas mėginama suklijuoti, bet likę randai dar labiau gelia ir primena, kad iki galio atkurti nieko neįmanoma. Taip galima mėginti atspėti, ko-

dėl net linksmi vaikai, gležnos jaunos merginos šiose fotografijose atrodo liūdnai. Kažkokia gyvai tekėjusi gija yra nutrūkusi, laisvai alsavusi erdvė – sueižėjusi. Šis drastiškai išgriebtas fragmentas, skaudžiai nuplėsta linija tampa vidinės dramos, jau patirtos ar dar tik besiartinančios, ženklu.

Besilankant jaunų autorių parodoose dažnai kylla pagunda mintyse projektuoti tolesnių jo kūrybinių kelių trajektorijas, kurios neabejotinai skirtis nuo tų, kurias atskleis realus gyvenimas. Nepaliela mintis, jog tai žingsnis, kuri lydës kitas, vendantis visiškai į kitą pusę. Kad šiandieninį humanizmą ir žmogiškumą pakeis naujai atrastos kūrybinės kategorijos, taciau išliks tam tikros, tvirčiausios vidinės nuostatos. Vilniuje eksponuojamoje parodoje būtent tai veikiausiai ir galésime pastebeti. Šiandien M. Kiaušaitė formuoja savo pagrindą, ant kurio stosis ateitis, ir džiugu, kad jis yra be galo tvirtų konstrukcijų, labai apgalvotai suręstas.

Laudatum Donaldas Kajokas!

Kitai ir negalima pasakyti. Birželio 6 d., teikiant Liudo Dovydėno premiją už geriausią romaną, Donaldą „Ežeras ir kiti jų lydintys asmenys“ pagerbtas taip, kaip dar nebuvome matę. Rokiškio Sv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios šventoriuje esančioje šv. Juozapo koplyčioje romanas pukavosi ant altorėlio lyg šventieji raštai, virš susi-rinkusių galvų žybčiojo neogotikinių skliautų žvaigždės, o Rudolfo Lymano muzikos mokyklos smuikininkai dovanovojo nuostabiausią muziką. Jonas Dovydénas, vykdantis kilnią kultūros mecenatystės misiją, buvo tikrai laimingas, galédamas premiją įteikti D. Kajokui, prieš tai prasitaręs, kad itin džiaugiasi tokiu komisijos sprendimu. Iš Amerikos kasmet atskrendantis L. Dovydėno sūnus sakė esas labai patenkintas, kad šią premiją gauna iš tiesų patys geriausiai Lietuvos rašytojai ir savo varai dar labiau įtvirtina misijos reikalingumą.

Renginio metu J. Keliuocičio viešosios bibliotekos direktoriė Alicija Matiukienė prakalbino ir premijos komisijos pirmininką Danielį Mušinską, ir komisijos nares Eriką Drungytę bei Donatą Mitaite, LRS pirmininką Antaną A. Jonyną, rajono savivaldybės merą Vytautą Vilių. Bet gražiausiai kalbėjo aktorė Olita Dautartaitė – jos skaitomas L. Dovydėno ir D. Kajoko kūrybos ištraukos visus perkélé į kitas erdves, kuriose nėra laiko ir kasdienės skubos. O suskambus solistės Astos Vajegienės aksominiam

balsui iš tiesų galėjai pasijusti esas mišiose.

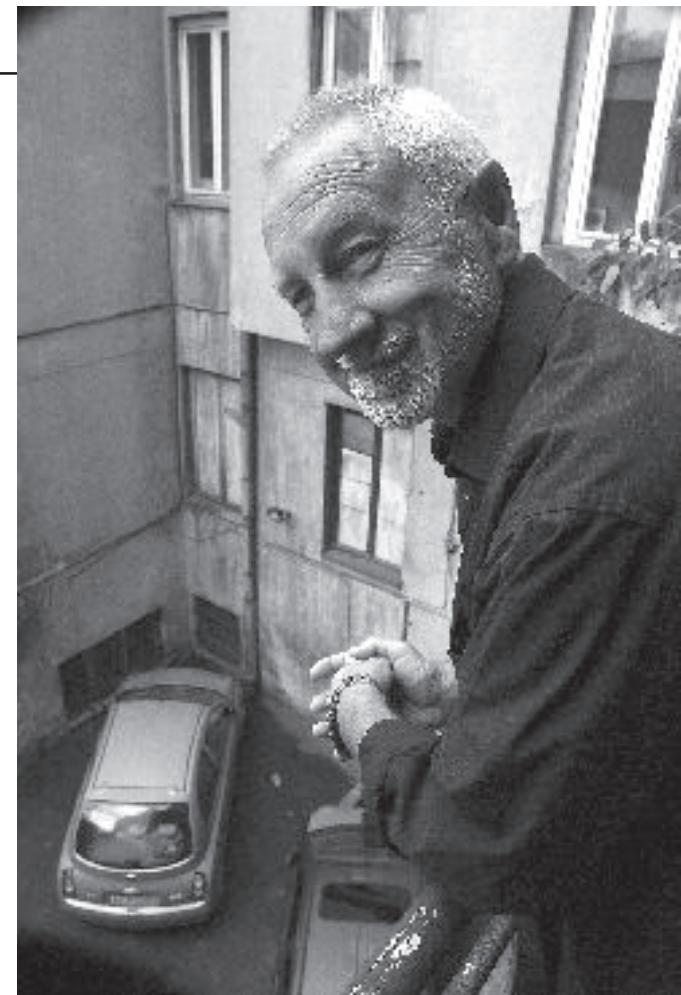
Renginyje dalyvavavę „Nemuno“ žmonės tą nuotaiką ir iškilmingumą mielai perkeltų ir į birželio 13 d., kai kaunietis rašytojas švęs 60-metį. Premijos premiomis, o va šviesa, sklindanti iš Donaldo, nepakeiciama niekuo – tai ir yra jo gyvenimo ir kūrybos tikruma. Nuoširdžiausiai sveikiname ko-

legą ir bičiuli, pelnusį geriausio romano autorius ažuolo vainiką ir pačiam vasaros gražume kupoliujantį savo jubiliejinius žolynus.

Nemuniečiai
Alicijos MATIUKIENĖS
nuotrauka

6 Kūryba

Donaldas KAJOKAS

Dabar, prieš saulės tekėjimą

***

ir užklups mudu saulės tekėjimas
atsisėdusius ant geležinkelio
ištikéjom visus tikejimus
nesuradom tačiau vienintelio

kai išeities nebus tada pragysk
nei talento nei aukščio negailėdamas
giedoki gražų vargą nugalétojams
kurie bandys užspausti tau akis

iš visų raminančių ampilių
filosofinių intelektualinių
iš visų bravadų ir sambūrių
kurie savo laisvém įkalina

giedok vyzdžiais laimingais kruvinais
kai tolstancius žingsnius erdvėj sulėtina
jau ne sesuo bet dar ne sužadėtinė
tik angelas su snieginais sparnais

kas mums liko tarpubėgio samanos
du gyvenimai tavo ir mano
kuo sutramdyt įsiutusią sąmonę
nesutramdomą narkomanę

lyg spanguolynais atšuoliujantis ruduo
artės kartūnų perplėšę krūtinės
tu krisdamas gražiai gražiai giedok –
tik šitaip dar nutylinas kritimas

aklinom žodžio rūbo rankovémis
savo kastoj įteisintom karštiném?
„išrašyk išrašyk iš ligoninės
nurašytus netramdančius marškinius“

***

gal dar protarpiai galim išbėgti
protui stebint už proto vartų
mirksniui virst nesibaigiančiais bégiais
šviesoforais stabais bet ar verta

Giedotojo išvarymas iš miesto

nieko naujo iprastos orgijos
atšvaituos liepsnojančios romos
neištveré tévas neronas
neištveré ir tévas sergijus

Žmogus, kuris giedojo apie nieką,
išėjo paskui vėjus ir šunis,
ir liko miestas, ištékštas ant sniego,
su gaisro nuojauta ir meilės naktimis.

ir dabar prieš saulės tekėjimą
kada sédime ant geležinkelio
netikék jog tai mūsų tikėjimas
jog vienintelis jis – - - -
- - - - mes vienintelai

Už upės vingio plaikstési apsiaustas,
žiūrėjo nuo šlaitų šunų ruja,
ir dar girdėjos skaistyklos gausmas,
ištrigės méniesienos pusnyje.

Žmogus sustojo, sunkiai atsigržo,
ir blaškési apsiaustas jo nudryžęs
kaip varnas vario akimis,

ir, nusilenkës tiems, kurių nemėgo,
žmogus, kuris giedojo apie nieką,
išėjo paskui vėjus ir šunis.

geriu aš vynq vienas nes jau vėjas
nes miega smilgoj sraigė bet naktis
geriu aš vynq vienas kaip tvéréjas
ir kaip skurdus tvéréjo atspindys

geriu aš vynq vienas ir jau netgi
geriu beveik kaip vienas taip ramu:
tiktaip per meilės gylį nuo vienatvės
tiktaip per smilgos grožį nuo namų

geriu aš vynq vienas bet ištiesės
šią taurę tau – kaip rytas vakare
save atranda nors dar jo néra
geriu aš vynq vienas bet jau dviese

Karališkas

mirga snaigės virš slėnio
tartum šilko apsiaustas
oras lengvas ir mėlynas
skaudžiai sausas

tobulai nerealios
žvaigždės ižiebia šlaitą
j. s. bacho chorala
– jūsų ranką našlaite

***

Žinantieji nekalba

Laozi

nutilki praeivi nes tu nebuval tuose soduos
kur uždraustos vynuogių kekės paženklinā burną
kur naktys nutvilkā kaip moterų burnos pražiotos
kur viskas gražu viskas šventa ir angelas sargas
neniurna
ir niekas sudegusių nieks pelenų ten nekrauna į
urnas
tik liūdnas atodūsis rytmečio rankos rasotos
išbarsto praeivi išpusto tave tuose soduos

Ankstyvas pavasaris

kai aš beldžiu Viešpatie kai aš
beldžiu ir kai aš pavargstu belsti
ir kai pradebu grūmoti kad taip
ilgai niekas neatidaro taigi ir tada
aš vis dar beldžiu Viešpatie ir tada –
kaip ir šyrt lydēdamas akimis šuneli
su sausu pernykštū kankorežiu
vietoje kiaušių, baisus šnaresys
besivejant kalę per smilgas

***

neištversiu meile mano neištversiu
pasigersiu meile mano pasigersiu
ir nukrisiu prie tavęs kaip krenta gėlės
aukštą taurę juodo rudenio išgėrės
pasigersiu iš taurės tos ir paverksiu
ir paverksiu meile mano tau prie kojų
prisiversiu ir paverksiu kad kažko jau
neradau ir kad tikriausiai neištversiu
mirtinai per vieną mirksnį pasigersiu
šalia to ko taip ilgai ieškojau

Ars poetica

eketė – tarsi mėlyna rožė sniegus
kas ją pametė auštant ant šitos ilgos
ežerų lygumos kas ją neše iš ten
kaip spingsulę delnuos iš vėlyvo rudens

kas augino ją taip mėlynai mėlynai
ką ji reiškia žuvims ką sniegynams tačiau
atsakyk tik tuomet jeigu to nežinai
jei žinai patylék nemeluoki verčiau

***

sniego pusnys kieme ir staliukas

prie jo stovinti moteris

moteris žiūri į sniegeną, sniegena
žiūri į apsnigtą kinrožių krūmą,
krūmas žiūri į pinčerį, pinčeris į mane

aš žiūri į tą moterį
i jos krūpsinčią nugara, keistas
gimtadienis

Fragmentas

...kas nutolo tas tykiai rusens atminty
ji giliau nei manai ji anksčiau nei meni

o skaisčiausiai spindės tai kas rodės niekai
raisto kmynas dėlė magdalietės plaukai...

**Kielėms, skrendančioms išilgai gelžkelio
pylimo**

Išvažiavo mano mergaitės kažkokiu
traukiniu, o lietūs pliaupia...

Išvažiavo kažkur, kur šoka,
tačiau vargu ar laukia.

Ar nematėt svetimoj stotelėj
raudančių mergaičių, kielės, –

susigūžusiu, pamėlusiom kojelém,
perlytais nérinéliais...

Miestelis. Žiemos pasaka

kelias per miestelį keletas
linksmų ir skubančių praeivių
keletas snaigų ir sniegenų
keletas kalėdiniai varpeliai ir niekur tokio abejingo
kaip aš niekur tokio abejingo
kur pažvelgsi – tiesiog niekur
tiesiog žiemos pasaka

***

ir vis tiek niekuomet jau nebuvo gražiau
kaip tą mirksnį kurio aš nebeuzrašiau
kuriame aš gražiausius žodžius pamiršau
ir visai negalvojau ar būna gražiau
tik netekęs to grožio ne kartą meldžiau
o vis tiek niekuomet jau nebuvo gražiau

***

krantas, ajerų karūnos
paryčiui apie septintą
girtas valkatélé krūmuos
krūpteli ir vėl užminga
pro laukinės anties lizdą
vandeniu tuščia praslysta
Dievo valtis – – sninga

8 Kūryba

Robertas KETURAKIS

Netiesa, kad viskas praeina

Narcizo FREIMANO nuotrauka

Aš esu XX a. žmogus. I kitą amžių ižengiau kaip į kaimynų valdas – pasižvalgyti, palyginti, nudžiugti ar paliūdėti ir išeiti – savo amžiun. Mano amžiaus veidas vis dažniau sapnuojasi ne apšviestas Ménulio akmenų, padėtų ant astrofizikų stalo kažkuriuje Nevados laboratorijoje, o panašus į Dalios Grinkevičiūtės atsiminimus „Lietuviai prie Laptevų jūros“ su naujosios Gogolitos vaizdu, kurio vidury „lyg utėlės šliaužia įkinkytį žmonės“.

„Klumpam, slystam, pakibusios savo pakinktuose, virvė spaudžia krūtinės ląstą, tarpais rodos, kad kraujas išsiverž pro burną (...) Trofimovsko kalnelis su lavonų krūva man jokio išpūdžio ir baimės nekėlė, palyginus su šia Golgota. Pirmieji šlykščiausi, rinktiniai keiksmai išsiveržė iš mano krūtinės šiamė prakeiktame kalne, kiekvieną kartą, i ji bejėgiškai trūkciodamos savo vežimą, mes virsdavome įsiutisiais gyvuliais.“

Tai šitas išplėštas iš kančios ir beviltiskumo keiksmas, įsmigęs į mano amžiaus paširdžius, yra

ta priežastis, dėl kurios nesulauksiu išganymo. Išganymas aplenks mane, nes ši keiksmą bandžiau užmiršti manydamas, kad tai yra skaudi, bet neesminė detale. Ji tik kliudė mano meditacijoms, nes jutau, kad penkiolikmetės mergaitės šnabždesys – man, kitiems, Dievui – apie lavonus, šiltinę, skorbutą, nežmonišką neapykantą kankintojams ir išsigimeliamus (kuriems nereikia rūpintis duona), bolševikinės okupacijos suniekintą ir sutryptą praeitį su gimnazijos draugais, mokytojais, „Traviat“ teatre – pasaulį, kurio greičiausiai nebuvvo, – tas šnabždesys atima iš manęs tikėjimą, kad būsiu išganytas. Nes aš buvau nuošalyje, ir abstraktus man buvo išpejimas: „Jei žemiškoji istorija yra nuolatinis piktybės augimas, tai nėra negalima, kad šita piktoji galybė susitelktų į vieną punktą ir triumfuotų savo ypatinga pergale“ (A. Maceina, „Raštai“, T. 3, psl. 240).

Taip, piko pergalė tampa ypatinga, kai mes iš baimės, aklumo ar egoizmo atsitraukiam nuošalin į apsimetam, kad, V. Solovjovo žodžiais tariant,

istorijos drama jau suvaidinta iki galio, ir nei žiūretojams, nei vaidintojams nėra laisvės joje ką nors pakeisti.

Nėra laisvės? Taip, nes jau nėra laiko.

Šiurpi piktybė, susitelkusi į vieną punktą – į kankinamo žmogaus skaudantį kūną ir vaitojančią sieią, – atsirėmė į milijonų likimus.

Mums būtina atsiminti, kad milijonų, kraupaus bolševikmečio pasmerktų kentėti, vardas buvo ir Dalia Grinkevičiūtė.

Gydytojas, net nematęs, kaip ji išsiropščia apsiraišojusi skudurais, suodina, lengva lyg paukščio sparno kaulelis, karščiuojančiom didelėm paauglės akim, kupinom skausmo ir neįvardijamo atkaklumo – būti dėl sergancios Motinos, dėl Vilties;

net nematęs – štai ji stovi eilėje ir stebi, kaip pardavėjas Zagurskas už nugnybtą trupinėlį suklesius duonos trenkia tremtinei Markevičienei gelžimi ir, net nežiūrėdamas į krauju užpiltą moters veidą, rėkia: „Lietuviai – gyvuliai, su jais kitaip negalima“;

„Katė, kurios reikėjo“ – taiklus pavadinimas romanui, apipavidalintam dailiu „kinų dėžucių“ principu atkartojančiu viršeliu. Jis perteikia pavykusį „gentišką“ moterų linijos jutimą. Pavadiniame minima Katė atskleidžia dvilypę moters prigimti: skatinančią prijaukinamą, prieraišumą ir tą tvirtos, „kur nori vaikštančios“ augintinės išdidumą, kerštingumą. Kūrinyje S. Bernotaitė susitelkia ties emancipacijos raida, todėl šiuos bruožus palengva suteikia Virgai Miškinytei – nežinomo amžiaus, nepastebimai, ne visai savarankiškai bibliotekininkai. Ką tik palaidojuusi motiną, iš mudvi virtusi į aš, moteris tarsi tik pradedant gyventi, aiškintis savo šaknis. Joje iš pradžių itin gyvas „siaubas, kad jievaro tiltas su grius drauge su manim. Kad po manęs negims. Neprasisęs“ (p. 63) ir naivumas, negebėjimas priešintis, kuris skatina meilužį Aidą Rakštutį ja naudotis: „Iš tiesų kas dieną jo laukiu kaip kasdieninio maisto. Nekantraudama, susijaudinus, išsingandusi, tarsi priklausoma. Išgirstu jo žingsnius“ (p. 46). Šalia laiku vis pasirodo reikalingojį katę – nėščią Virgos nuotaikas juntanti priklydėlė, kuri

Etažerė

Sandra Bernotaitė „Katė, kurios reikėjo“: romanas. – „Jovaro tiltai“, Kaunas, 2013.

Sandra Bernotaitė gali būti pažiastama iš debiutinio novelių rinkinio „Gaisras“ (2010 m.), galbūt žadinusio smalsumą, kiek tame techninių triukų, o kiek – literatūros. O žadino todėl, kad Australijoje gyvenanti autorė gali būti žinoma ir iš rašomo tinklelio, kuriame žodis „grafomanija“ nevartojamas neigiamą prasme (greičiau kaip kūrybinė ne-

priklausomybė). Jau ilgą laiką tame buvo galima rasti daug īrašų apie įvairiažanrų rašymą, taip pat dalytasi naujojo romano kūrimo ir jo leidybos rūpesciais. Tikiu, kad kūrinys gyvena savarankiškai, be rankų nuo klaviatūros nemileidžiančios autorės, todėl pasirodžiusių knygą „Katė, kurios reikėjo“ priklaudžiau klausdama, kaip tekstui sekési *judėti*.

net nenujautės, kad mergaitei (mėlynai šešeliai po akimis, sausa, raukšlėta oda, aistrūs veido kauleliai, slenkantys plaukai, žaizdos ant viso išsekusio kūno – nuo bado, nuo chroniško nuovargio, nuo gultų lentų, nuo šalčio) šis riksmais atsilieps širdyje aistrui lyg stiklo skeveldros mintimis: jo tiesa, mes – gyvuliai, alkani, dvesiantys gyvuliu, –

taigi gydytojas gali konstatuoti: sunkių metabolinių pažeidimų klinikinis paveikslas, dalinė dvasinė ir fizinė degradacija.

Neaugi tai ir yra visa XX a. istorija? Tiesa, prie jos dar reikėtų pridėti smulkiai sukapotų grindų liukčių liepsnelę ir virš jos konservų skardinę, kurioje tirpsta sniegas, susimaišęs su viduriuojančiu išmatom. Nes jau kažkuri para staugia pūga, storu sniego klotu užkloujusi tremtinį urvus. Nes vos vos rusena jau ne duonos, o tik šilumos laukiančios mergaitės mintis: „Tie, kurie išliks, galės paliudyti kitims, nepatyrusiems tokią velniską išbandymą. Bet tai jau bus kito tipo žmonės.“

Ar tik būdama kito tipo žmogumi Dalia galėjo slaugyti ir slėpti iš Sibiro į Lietuvą pabėgusią Mamą, gérėtis Jos, stebinčios vakaro tylos gaubiamo sodelio susikaupimą ir grožį, švytinčiu veidu, o pasukui laidoti rūsyje, nes niekam negalima išduoti, kad Mama yra savo Gimtinėje? Ar, būdama kito tipo žmogumi, ji jau buvo pasiruošusi žemės ir Dangaus teismui, neapgaudinėjo savęs ir žinojo, ką gales ištarti visų akivaizdoje: aš išsaugoju, Viešpatie, viską, ką buvai man patikėjės...

Šita D. Grinkevičiūtės mintis: tai jau bus kito tipo žmonės, – privertė mane susikaupti ir įveikti tokią neviltį, bejegiskumą ir sutrikimą, kad atrodė, jog neturiu teisės ne tik kalbėti apie tai, bet ir apskritai gyventi.

Viešpatie, kaip esu dékingas šiai mergaitei, per kančią man suspėjusiai pasakyti svarbiausia: pajuntu norą kovoti tyliai, išdidžiai, didingai, nesitepti smulkmenomis, niekšybėmis, nebūti smulkmeniška, pajantu norą atidžiai save stebeti ir tobulinti.

Ir tada prasiveržia – malda ar psalmę, priesaika ar testamentinis palikimas mums, – XX a. žmogiškuo likučių spindesys:

„O Golgota! Mano gyvenimo pavasario Golgota! Ją, matyt, visą gyvenimą su mažais protarpiais reiks nešti. Tu pirmoji pradėjai formuoti mano charakterį. Čia užgimė atkaklumas. Čia išmokau tyliai kentėti, žingsnis po žingsnio, sunkiai, skausmingai artėti prie savo viršūnės, o ją pasiekus, jausti džiaugsmą ir pasitikėjimą savo jėgom. Ta Golgota man buvo pirmas gyvenimo mokytojas. Žiaurus, negailestingas. Jis mokė kovoti ir nugalėti. Jis kankino ir mokė gyventi suciauptomis lūpomis, kad dejonė ar riksmais neprasiveržtu iš krūtinės. To mane išmokė gyvenimas. Ir čia, kai su amžina kilpa ant pečių nuo

nepatraukiamu rastu sunkumo palinkus prie žemės taip, kad keturiomis į tave ropejau, Golgota, aš pajutau nebylią neapykantą ir kerštą tam, kas žemina žmogų, paverčia jį gyvuliu.“

Aš norėčiau, kad ši D. Grinkevičiūtės malda, psalmė ar priesaika būtų mūsų vadovėliuose, sielovados veikaluose, greta didelių išipareigojimų gyvenimui. Aš norėčiau, jog šie žodžiai, ištarti siela, vienu atodūsiu, kai išnyksta laikas ir žmoguje atsveria kažkas daugiau nei genialumas, – gal žmogiškoji amžinybė: ji verziasi per tave ir priklauso nuo tavęs – bus jinai gyva, artima, jauki ar padvelks ledine bedugne, – norėčiau, kad šios Dalios mintys taptų mūsų savastimi.

Aš norėčiau, kad bent vieną susikaupimo akmirką prie D. Grinkevičiūtės išpėjimo (pilkosios galibės ypatinga pergalė bus pasiekta vien tada, kai abejingasis – *man vis viena* – taps visuotinis) tu pačiustum nors vaikišką gailestį: sau ar volungei, pašauliu ar dideliam rasos lašui rasakilos delnelyje.

Toks gailestis kažkada mane sustabdė prie Anos Frank dienoraščio. Dvi kančios seserys. Vienmetės. Viena gimė Frankfurte prie Maino, 1942–1944 m. gyveno slaptavietėje Amsterdamse, rašė dienoraštį, išspausdintą 1947-aisiais. Kita augo Kaune, bolševikinių nuožmogų ištrepta Golgoton prie Laptevų jūros. Ana nužudyta hitlerininkų Bergen Balseno koncentracijos stovykloje prieš pat Antrojo pasaulinio karo pabaigą. Dalia pasiekė Lietuvą, bet nesulaukė Atgimimo...

D. Grinkevičiūtės užrašai, kelis dešimtmecius išgulėjė žemėje, surasti nesenai. A. Frank dienoraštis pasirodė tuojaud pat po karo ir tapo svarbiu žmogiškosios šviesos dokumentu, skurėtusiu milijonus. Pagal dienoraštį parašyta drama, pastatyta filmu, sukurta romanų ir poemų.

Ši drama Vokietijos teatruse taip sukrėsdavo žiūrovus, kad salėse budėdavo medikai, suteikdami pagalbą ištikiems šoko ar apalpusiems. Nėra abejonių, kad nuostabiai vaiski ir kaurai smelkianti Anos išpažinties galia labai padėjo išsigelbėti Vokietijai.

Viešpatie, kokios artimos šios kančios seserys! Ir D. Grinkevičiūtė savo užrašuose „Lietuviai prie Laptevų jūros“ (nors Dalia pasakoja ir apie suomius, žydus, ukrainiečius, rusus, gudus, estus) per šiurpų kilių (užginta sakyti: slinkimą, šliaužimą, ropojimą!) į Golgotos viršūnę užkrecia dvasios ir gyvasties valingumu, savitarda, keičia mintis, elgesi, tikėjimą net egoistų ir akmenėjančių, nužmogėjančių ir sutinkančių būti vergais. Tai įmanoma tik stebetinai vientisam charakteriu. Ir tik vientisam charakteriu įmanoma kančią pasitelkti aukštesnių jausmų, siekių, minčių, tai yra – Būties statybų.

Zinau, kad tokios išvados néra tiksliausios. Aš ir

arie Virgai turėtų suteikti jėgų: „Aš noriu pasakyti savo dukrai ar sūnui: tavo motina nusprendė nebūti tikta priedas vyrui!“ (p. 288). O pokyčiai, tarsi viename iš lengvo turinio kūrinių, prasideda nuo išorinės kaitos ir bandymo sau atleisti bažnyčioje. Vos imama dirbtinai apmasyti posovietinę tautos situaciją (per pasirinktą komunistavusių tévų, atvirtusių krikščionimis, jehovistais, linija), kur buvusi, kuri nebuvusi išnyra ne katė, o atlapa banalybė: „Bevarydama tas knygas, išsivaizduodama panasiuos lektūros kiekį archyvuose, suvokiau ir kokie to nužmoginimo masteliai!“ (p. 250) arba „Abejoju, ar žmonės suvokia, ką mato diena po dienos sau prieš akis, tą savo tikėjimo simbolį, ar susimasto, ką jis nori jiems pasakyti...“ (p. 273). Virgai norima išskelti truputį ižūlumo ir nuomonės, tačiau tokios situacijos kūriniu kontekste atrodo nenaturalios, nieko per daug naujo nepasakančios. Romanas nuobodžiai išsitiesia, praranda tūri.

Norėtusi minėti estetikos aspektą, tad svarbus ir pasakotojo kalbėjimo būdas. Kūriniu pradžia pasirodė patraukli ir žadanti – emociskai skaudus atsisveikinimas su velione, provokuojantis vaizduo-

neturiu jėgų siekti to tikslumo, nes nesugebu išsivadoti iš spiečiaus skvarbių minčių, kurios, regis, vis dar negali priartėti prie vieno svarbiausiu klausimui: kur vis dėlto glūdi šio dokumento galia?

Taip, vėl galima atsisukti į jau cituotą Dalios maladą ir psalmę – ten glūdi atsakymas į ši klausimą.

Bet man norisi ižvelgti ir kitus atsakymus.

Kiek metų girdime ītartinu užkratu sudrumstus gražius žodžius – atleisti ir užmiršti. Girdisi balsų, kad jau įkyrėjo skaityti tremtiniu, politiniu kaliniu, partizanu, egzodo klajinį atsiminimus – „vis apie tą patį“. Yra tvirtinancių, jog be atleidimo ir užmaršties visi lubiančių, gulagų ir stribynų parankinių, stropiai iki siol besistengiantys nuplauti kančinių kraują nuo savo veidų ir atminties, supratę, jog už pragariškus nusikaltimus turi būti atsiskaityta, dar labiau sužiaurės ir taps užsislėpusia grėsme.

Tačiau tuos vogravimus atmata įsitikinimas, jog kiekvieno žmogaus kančia visados yra naujas ir neapkartojamas liudijimas, kas yra nužmogėjimas ir kas – šviesusis tikėjimas savo Kūrėjo valia ir žmonių gerumu.

Taip, liudijimas, bet kartu ir rūstus perspėjimas: kad ir kaip tikėtume *savaime* vykstančia atgaila ir *savaime* nusileidžiančiu atpildu, kad ir kaip tvirtai žinotumėte, kad švytintis žmogišumas neapleidžia bendraamžių, tegu būna skirtas laikas ir išsigelbėjimo veiksmui, kurio pradžia yra įsitikinime: visus mus išgelbės tik amžinai būdraujanti sažinė.

Sazinė – žinia sau: apie D. Grinkevičiūtės (nuo žmogiškosios Golgotos) mums atneštą dviuos tvirtybę, apie suniekšęjusių sąmokslą – pakirsti tikėjimą gėrio amžinumui, apie praradusiuosius gebėjimą atskirti žmogiškumą nuo išsigimimo.

Tegul bent valandėlė tavo gyvenimo būna skirta atpirkimo, išgelbėjimo žygii, kurį dabar pavadinu D. Grinkevičiūtės likimu. Žinoma, yra ne vienas žmogiškasis dokumentas, primenantis tūkstančius tokius atpirkimo ir išgelbėjimo žygijų. Dėl jų dar suspėjame paskutinį akimirksnį atsiminti, ko negalime nei savyje, nei pasaulyje sunaikinti – sažinės balso. Svarbiausios, lemtingosios žinių sau. Neapakurkime šiai žiniai. Neapakime. Ir galėsime lengviau atsidusti vien tada, kai pajusime, kaip dieňanakt ima mausti kaltumo prezumpcija. Tokią kaltumo prezumpciją dar ir šiandien išgyvena Vokietija, todėl ji turi galimybę nusigiedryti ir augti. Tokią kaltumo prezumpciją kaip juodąjį akmenį nėša ir Lietuva.

Daugeliui šitoks žingsnis nė nesisapnuoja. O laiko jam vis mažiau. Ir kitokios išeities nėra: arba išsigelbėjimas per kaltumo prezumpciją, tai yra sažinės (žinių sau) atbudimą, arba kraupis žlugimas.

Tai kalbu ne aš. Tai kalba D. Grinkevičiūtės testamentas mums.

atneša namams ramybę. Simbolinis jūdvieju sugetinimas lyg ir lauktas, numanytas, tačiau yra gana subtilus kūrinio privalumas.

Romanė daug neapsisprendimo, stiprybės ir silpnumo momentų, išprovokuotų staigūnų pokyčių (netekus motinos iškyla grėsmė prarasti darbą, namus, gausėja skolų, nerandama artimo žmogaus). Kaip ir novelėse, S. Bernotaitė kuria personažus, kurių aplinkoje driegiasi ištisas kliūčių ruožas – jie gali būti ekonominės, socialinės, lycių. Viena vertus, pažairinė literatūrų temomis, ypač moteriškumo (vyru linija romane sąmoningai silpna; jie lyg savotiški apgaulingi antipodai), kurios parankios įvairiomis analizėmis. Kita vertus, autorė pasiduoda tekštą užvaldančiam moralizavimui, nes tokiemis neiniciatyviems veikėjams, o kartu ir skaitojojui patogu drąsiai įteiginėti „tiesas“ (kaip tai intensyviai daro veikėja Unė). S. Bernotaitė galvoja apie gyvenimo užspaustas, *eilines*, bet nepaprastos dviuos moteris ir, ko gero, būtent jas laiko šios knygos adresatėmis. Romanė vis atsimušama į „šiuolaikiškai emancipuotą“, feministiškai nusiteikusį balsą, išrekiant stereotipinius lozungus, ku-

ties galią, vėliau įterpiami prisiminimai apie „dramblinikės“ ir sniegą. Tačiau kaip menamas stiprus ryšys su mirusia motina téra antraplanis, taip ir pasigérėjimo individualia romano kalba pritrūksta. Vietomis gana įtikinami dialogai su lietuviškai-rusiskai kalbančiais kaimynais (gyvenimo sostinėje kasdienybė), pasitaiko natūralaus „nesuliteratūrinto“ staciokiškumo, tačiau tai negelbsti situacijos, kai daugėja betikslis, nusaldinto plejėjimo: „Žiūrėk, šitie prieš akimirką tebuve du regos organai, dabar jau – du langai, ir pro juos dvi būtybės bendrumo ieško, nebenori pasileisti, nes tai, ką patyre, – įvykis, išrašytas į tavo knygą“ (p. 225). Pasigendi individualiaus S. Bernotaitės stilias, kurį buvo galima užčiuopti „Gaisre“. Susidaro išpūdis, kad užmojis parašyti didesnės apimties kūrinių veda prie literatūros imitavimo, slydimo paviršėliais, kapstymosi po stereotipus nemėginant jų peržengti. Tad, nors romanas „Katė, kurios reikėjo“ baigiasi viltingai, nemalonu pripažinti, kad po jo galima likti suglumus.

10 Kūryba

Vytautas ČEPLIAUSKAS

Sugrįžimas

Važiavau aplankytį tėviškės, o širdį gniaužė pa-
slaptingas nerimas: aš vėl pamatysiu savo sodybą,
praversiu duris į nerūpestingą, šviesią vaikystę, pa-
auglystę, pabėgiusios senais prisiminimais, pajusių na-
mų šilumą, laiko dvasią. Visu kūnu jaučiau, kaip ar-
tėja ta akimirką, o vėjo dvelksmas ir kiekvienas oro
gurkšnis teikė palaimą. Žinojau, kad gyvenimo rato
nepasuksi atgalios, bet norėjosi priartėti nors prie sa-
vo ištakų, prie ilgus metus prarastos aplinkos.

Iš tolo pastebėjau nykų, vaismėdžių apsuptą na-
mą, likuši vienintelį iš visų trobesių. Gale sodo paso-
dintos kriausės, jos prinokusios labai skanios, sultingos. Stabtelėjau ir užvertęs galvą ieškojau vaisių, bet
jų nesimatė, tikriausiai seniai nunoko, o gal vaikai
nudralino. Alyvinių obuolių taip pat nematyti, o an-
taniniai dar suposi ant šakų, ir man pasirodė, kad iš
kiekvieno jų žvelgia geros, svajingos tėtuko akys.
Pasišokėjės nusiraškiau gelsvesni, brūkštelių iš
skvernų ir atsikandau. Rūgštokas, bet skanus, sultin-
gas, už tokį Sibire penkinės prašydayo.

Rytinis namo galas, tekančios saulės apšviestas,
anksčiau spindėdavo rausvumu lyg *zimagoro* nu-
vara. Dabar – nublukęs, murzinas, o vietoj langelio
pakraigėje tarsi atvira žiaizda žiojėjo skylė. Inkilėlis
sukiužęs, tik styro pasvires kotas. Būdavo, pavasarį
parskrindę varnėnai šildydavosi ir švilpiniuodavo.
Jie taip išsijausdavo, taip iš širdies liedavo melodijas,
čirškėdavo, net sparneliais pritardami, vis pa-
plastom, paplastom. Soniniai langai, nors ir suskili-
nėjė, vis dar gaudė saulės spindulius. Nedraisiai pri-
artėjės prie namo, lyg svetimas, lyg vagis, lyg nusi-
kaltėlis ižengiau į „uždraustą zoną.“ Kur tik pažvelgtum,
vis pažyra, pažyra prisiminimai tarytum ratilai
vandenye pūkstelėjus akmenukui, kol pamažėle
nubėga, nutolsta, ištirpsta, pranyksta. Slinkau ne-
tvirtais žingsniais, praradęs pasitikėjimą, jausdamas
svetimas ir neturėdamas drąsos eiti į savo namus.

Vienu momentu suskrebo gaižaties pažadintas noras: kad taip šalia būtų Pranas, tai būtų kalbų kalbelei: o prisimeni, o tu žinai, o...

Nerimastingai žvalgiausi nežinodamas, kas pasi-
tiks už namo kerčios, ar neapibers žodžių kruša: „Ko
čia trainiojies? Tau seniai niekas nepriklauso. Ko par-
siradai? Kitiemis nervus gadinti? Geriau būtum negri-
žes!“ Pamažėle éjau priekin. Viskas čia priminė nuo-
tykių, nusivylimo ir džiaugsmo sklidinas vaikystės
dienas. Prisiartinės pamačiau, kad namo sienojai su-
trėše, kirvarpų sugraužti, vietomis susmegę, vienas į
kitą sulinę, o palangės iš pietryčių pusės užkamšy-
tos skudurais, kurių galai plevésavo vėjyje kaip ka-
liausės rankovės. Prieangis dar visai nebogai išsilai-
kės ir langeliai sveiki, tik cementiniai laiptai visiškai
sukiužę, nė ménuliui nebūtų kur nutupty.

Prisimenu, kaip norėjau būti indėnas, šaudyti iš
lanko, rėkti pridėjės ranką prie burnos, kad garsas
vibroutų. Strėles darydavau iš kadagio, o antgalį – iš
šautuvo šovinio, prieš tai iškrapštęs šviną. Tą rytą,
atsitūpęs prie daržinės, apžiūrinėjau naujas strėles ir
pastebėjau prieangio link einančią Bronę (idomu, kur
ji dabar, ar dar gyva?). Kažin kas man tada šovė į
galvą: vaizduotę kerintyjį indėnų žygiai, naujutėlai-
tės strėlės, kurių nusmailinti galai prasýte prasësi iš-
segti, išlisti kur nors, ar balažin kas, bet greit pašokau,
ištempiau templę. Blykstelėjo saulėje metalinis strė-
lės antgalis, kulkos greičiu praskriejo galvos aukštyste,
slystelėjo pražambliai lentele ir, kiaurai ją pervé-
rės, sustingo. Nežinia, kaip būtų baigesi, jei Bronė
tuo metu nebūtų pasilenkusi išsitrukinti mėšlinio šiau-
do, ištrigusio kojos tarpupirštin. Pačiupinėjau strėlės
nusklebtą lentele ir, lyg matuodamas atstumą, pa-
žvelgiau buvusios daržinės link: jos nelikę nė padu-
jų. Iš molinio, tinkuoto ir baltais dažyto tvarto, matomo
už kelių kilometrus, liko tik iš akmens ir cemento
sumūrytos storos durų staktos, lyg milžiniškos pasa-

gos susmeigtos į žemę. Ilgi jų šešeliai gulė ant dilgė-
lių, kiecių, varnalėsi, vešliai kerojusių mėšlo primirkusioje
žemėje ten, kur mekendavo avys, dusliai su-
mūkdavo mašlos ilgaragės, kur tiesdavo galvas pro-
tingomis akimis arkliai. Prisiminiau Puiką, išgirdau
tą gyvuliškai nuoširdų *hahaha* ir panorau apkabinti
ugniniiais karčiais papuoštą kaklą.

Nebéra nei sodo tvorus, – jos šešelis saulėtomis
dienomis gulėdavo tarsi šalia pamestas zebro kailis –
nei medžių. Būdavo, pakeli akis – ilgakasiai gluosniai
maudosi dangaus mėlynėje arba rudens šalnų
nudrengtomis šakomis plekšena padangę. Nė žen-
klo nelikę ir svirties. Ji, prisimenu, nakties sukaus-
tyta virpa kaip invalidė, o ryta pati pirmoji šaukiasi
aušros ir rausta saulės pabūciuota. *Bonios*, ir tos *nie-
kadėjų* išluptos, šulinys žole apauges, lentgaliais ap-
smaigstantas, kad kas neigarmėtų. Koks skanus van-
duo tekėjo! Tėtuks per vasaros karščius, būdavo,
ištriūbys kaušą, kaip jis pats sakydavo, iš paties šu-
linio vidurio, ir tars: „Ne vanduo, o mišiaunas vy-
nas, rupūžel!“ Mama, žinoma, neiškėsdavo: „Ar ra-
gavai?“ – „Neragavau, ale žinau, tokį vandenį ir per
Mišias galima gerti.“ – „Eik eik, *nebluznyk!*“ Bet
tėtis ilgiau nesigincydavo, o kai pasisukdavo eiti,
mama prisigretindavo: „Nagi, ir aš noriu.“ Tėtis iš-
tiesiai pilną kvortą vandens lyg dangaus skiautę, sto-
vi ir laukia, kol ši, sijono skvernu lūpas nubraukus,
jausdama, kad tėtis delsia, ima girti: „A ta ta, kad tu
pageustum, tikrai skanus!“

Dairiaus, negalėdamas patikėti, kad grįžau, vaikš-
čiojau liūdesio apimtas po gimtuosius namus, prisi-
mindamas užtroškias godas, stovėjau akis įrémęs į
svetimų kojų nutryptus laukus. Jaučiau netoliiese kliai-
džiojantį vaikystės juoką, vasaros darbymečio su-
maištį, klegančius suaugusiuju balsus. Visa tai glū-
dėjo čia pat, netoliiese, bet aš neįstengiau prasiveržti
pro laiko luobą.

Lidija Šimkutė „Kažkas pasakyta /
Something Is Said“: eilėraščiai. – Lietuvos
rašytojų sąjungos leidykla, Vilnius, 2013.

Australijoje gyvenančios poetės Lidijos Šim-
kutės eilės man visad atrodė atsargios, intymios,
palengva atsiveriančios skaitytojo sąmonėje.
Naujoji knyga taip pat pavadinta apdairai, kad
galėtų kiekvienam pakuždėti: „Kažkas pasakyta“.
Iš pradžių tą *kažką* siekiama išreikšti ne trum-
putėmis eilėmis (rašant apie L. Šimkutę nesinori-
tarti *eilėraščiais*), o leidžiamasi į poetės biogra-
fijos aprašymą, jos kūrybos unikalumo aptari-
mą. Apie tai tiek knygos pradžioje, tiek pabaigoje
kalba ne ji pati, o palydovai (Tomas Venclova,

leidėjai), išskyre autorės kūrybos ir laimėjimų to-
pografiją. Tarytum poetei kosmopolitei, kurios
tekstuose tiek daug tylos ir erdvės, tebereikia pa-
lydimojo žodžio, padedančio ją išsileisti, vis dar
nepakanka eilių, mus pasiekianti jau aštuntaja
poezijos knyga. Net jei ir taip, galima sužinoti ką
nors naujo. Pavyzdžiu, kad jos poezija yra pa-
naudota modernaus šokio spektakliui.

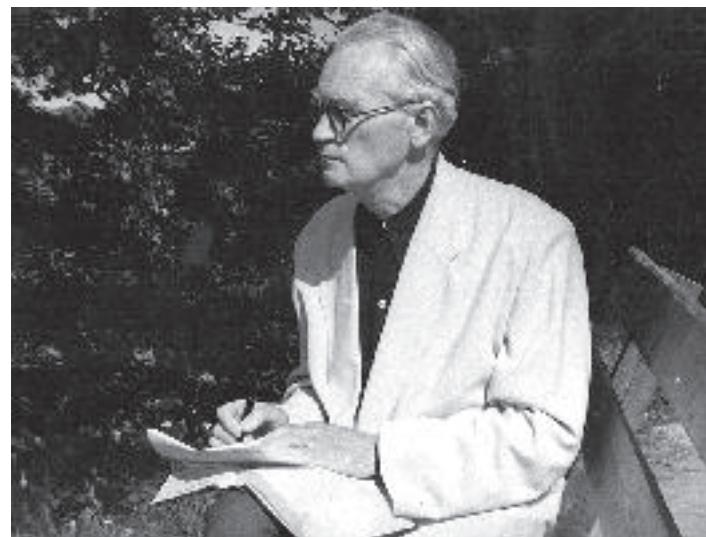
Sie L. Šimkutės tekstai, kaip ir ankstesnieji,
neturi pavadinimų, o didžiosiomis raidėmis išskir-
tos pirmosios jų eilutės išsirėžia kaip kirtis, atribuo-

jantis kūrinį nuo kitų, tarsi pradedant iš naujo, be
jokio pašalinio aido. Jos kūryba artima Rytų filo-
sofijai priskirtino „poetinio mastymo“ stiliumi, kur-
iam būdinga iš situacinių ir kontekstinių kate-
gorijų kurti autentišką pasaulį, palikti jį daugiap-
rasmį, lyg nepabaigtą. Poetė sustoja ties visumą
nusakančią jėgą, išreiškiamą pasipriešinimo ne-
sutinkančiu mostu, savotišku demiurgo gestu:
„SKAIDRIOJE ERDVĖJE / sapnai / veria fanta-
mus // kiekvienu Rankos mostu / kažkas pasaky-
ta“ (p. 40). Poetinę aplinką būtų galima įvardyti
sinesteziska, t. y. joje itin dera spalvos ir pavida-
lai, daug dėmesio skiriant aptakiam žodžiu ir
garso atsiradimui: „VĖJO DEJONĖ / pripildo dan-
gų varnų sparnais // kruvinas klevas / uždengia /
blunkančią saulę // paukščių koliažas / prabyla
choru“ (p. 34). Ši poezija ne mėgdžioja, ji savaip
junta pasaulio derinius ir artėja prie pažinimo.
Uoslė, rega, klausia, prisilietai – svarbius paty-
rimo veiksniai: „tavo tyla / tai mane gaubiantys /
kvėpalai“ (p. 52); „paliečiu akmenį // jaučiu lapo /
ir gėlės drebulį“ (p. 78). Perteikiama kamerinė
emocija, nes tekstas pražysta sustabdytoje akimir-
koje, kuri ne vien pakylėjama, bet ir, susidūrus su
kitu subjektu ar laikinumu, neretai slegiamą vidi-
nės įtampos, lemiančios elegišką eilių toną.

Zenono BALTRUŠIO nuotrauka

Vinco Mykolaičio-Putino palikimas: tarp intrigos ir sąžinės

LLTI vyko respublikinė mokslinė konferencija „Vincas Mykolaitis-Putinas iš laiko perspektyvos“, ja buvo paminėtos 120-osios rašytojo gimimo metinės. Viena iš konferencijos rengėjų ir pranešėjų, Šiuolaikinės literatūros skyriaus vyriausioji mokslo darbuotoja dr. Aušra Jurgutienė ir vertėja Irena Balčiūnienė, asmeniškai pažinojusi V. Mykolaitį-Putiną ir buvusi tarp artimiausių jo šeimos draugų, o konferencijoje skaičiusi pranešimą „Draudimas perdirbtį „Altorių šešely“ į kito žanro meno kūrinių iš laiko perspektyvos“, malonai sutiko atsakyti į keletą klausimų apie mūsų literatūros klasiko, literatūros mokslo ir kritikos autoriteto reiksme nūdien.

– Konferencijos ižangos žodyje nuskambėjo min-
tis, kad apie V. Mykolaičio-Putino kūrybą jau bene
viskas pasakyta. Kodėl šiandien svarbu dar kartą
naujai pažvelgti į rašytojo palikima?

Aušra JURGUTIENĖ. Kaip apie kiekvieno klasiko, taip ir apie V. Mykolaičio-Putino kūrybą jau išties pasakyta daug. Jo recepciją apversti aukštyn kojom nėra paprasta ir galbūt nėra didelio reikalo. Bet tai, ką žinome, svarbu gilinti, tikslinti ir aktualizuoti - to konferencijoje ir sulaukėme. Problemiškumu išskyrė Dalios Satkauskytės, Vytauto Bikulčiaus, Giedrės Kazlauskaitės, Algio Kalėdos, Regimanto Tamšaičio, Donatos Mitaitės, Dalios Jakaitės ir kitų pranešimai. Buvo kiek „keistiesnių“ pamastymų, tačiau bent jau manęs jie neįtikino, nes, atradus kokį naujesnį pozūrio „kampą“, reikia gebeti ji įtikinamai argumentuoti.

Poetė augo ir kaip kūrėja brendo dvikalbėje aplinkoje, todėl knygoje eilės publikuojamos lietuvių ir anglų kalbomis. T. Venclova paaikina: „Jeigu eileraštis jos samonėje pirmiausia atėjo anglų kalba, atsiranda ir jo lietuviškasis variantas, o jei lietuvių kalba – angliškasis“ (p. 8). Dėl šio aspekto knygą „Kažkas atsitiko“ įdomu skaityti porą kartų, nes ne visi L. Šimkutės tekstai vienodai intensyvūs, išspūdiantys lietuviškai. Pavyzdžiui, manyčiau, kad „SVAJONIŲ / sūkury / mano uždanga“ (p. 104) geriau skamba angliskai: „ROUND THE SPHERE / of daydreams / my curtain self“ (p. 105). Bet kuriuo atveju poetės žodynas – nejmantrus ir taupus (todėl palankus vertimams), o teksto mintis – pasakantis, universalizuojanties ornamentas. Jis neįperša dirbtinės simbolikos, pasitaikančios tekstuose tų, kurie išsi tikinę, jog rašydami „aukštomis frazėmis“ kuria išskirtinę metafizinę poeziją. Daug paprastesni, įsileidžiantys L. Šimkutės tekstai gelmės efektą pasiekia per kasdieniškus, bet užbaigtus ženklus, kurie skatina tikėti:

*kas tolima – yra čia
ko nėra – tas atgimsta*
(p. 130)

– Turime ne vieną V. Mykolaičio-Putino „Raštų“ leidimą: dar tarpukariu Kaune pasirodė pirmasis dvi- tomis, sovietmečiu dešimties tomų „Raštus“ išleido tuometinė Valstybinė grožinės literatūros leidykla, dar vėliau, Atgimimo metais, „Vaga“ pradėjo leisti kanoninius „Raštus“, o ši darbą perėmė Lietuviai literatūros ir tautosakos institutas. Išleista monografiją (J. Lankučio, 1961 m.; K. Ambraso, 1983 m.; V. Daujotytės, 2003 m.), straipsnių rinkinių („Putinas – gyvenimo ir kūrybos akiračiai“, 1996 m.), atsiminimus („Atsiminimai apie Vincą Mykolaitį-Putiną“, 1992 m.). Ko dar trūksta Putino recepcijai užbaigti?

A. J. Gaila, kad konferencijos rengėjams, ir tuo labiausiai kaltinu save, pristigo laiko ir energijos padidomiči Putino vertimais iš kitas kalbas, jo recepcija kitose literatūrose ir kultūrose – čekų, estų, rusų... Tai dar labai idomi ateities tyrinėjimui sritis.

dar labai įdomi ateities tyrimėlių snūs.
Irena BALČIŪNIENĖ. Man rūpi tokas aspektas. XIX a. lietuvybę puoselėjo, o XX a. pradžioje neprisklausomą Lietuvą kūrė valstiečių vaikai, atiduoti į kunigų seminarijas. Dauguma to meto kultūros veikėjų – kunigai, siusti studijuoti ir į Europos universitetus. Kai pasiskaitai, ką jie nuveikė, – nors nemazai jų darbų užmiršta, – suvoki tos kultūros mastą ir ypatingumą. Kunigiskoji kultūra sukūrė Lietuvą, tai akivaizdu skaitant, sakykime, Vaclovo Biržiškos „Aleksandryną“. Šis aspektas kol kas tyrinėtojų apeinamas.

A. J. Kalbant apie raštų kanonizavimą... Prisime-
nu, prie to esu šiek tiek prisdėjusi. Kai Jonas Lanku-
tis „Raštams“ rengė trečią Putino dramų tomą „Va-
gos“ leidykrai, aš turėjau iš redaguoti. Kaip Sajūdžio

įdrėsinta redaktorė prisikabinau, kad sudarytojas i- „Raštus“ deda ir sykiu kanonizuoją vienos Putino dramos „Operacija“ (1943 m.) vėlesnį, sutarybintą variantą „Daktaras Gervydas“ (1960 m.). Tuometinis vyriausasis leidyklos redaktorius Aleksandras Krasnovas sukvietė tomo redakcine komisiją ginčui išspresti – padiskutavus nutarta dėti pirmajį variantą. Ideologinę cenzūrą patyrusios kūrybos kanonizavimas – labai sudėtingas dalykas. Paprastai normalioje leidybinėje praktikoje kanonizuojamas paskutinis autorius patvirtintas kūrinio variantas.

I. B. Viena atžvilgiu kanonizuoti paprasta: atkurti tai, kas sovietmečiu ideologiskai buvo pašalinta, išmesti, kas pridėta, t. y. grąžinti pirminį variantą. Sudėtingiau yra kalbos atžvilgiu. Romano „Altorių šešėly“, išleisto V. Mykolaičio-Putino „Raštų“ 4 tome (1992 m.), komentaruose Romana Brogienė rašo, su kuo ji nesutinka. Labai rimtas redaktorius Aleksandras Žirgulis sovietmečiu lankesi pas Putiną, jiedu kartu taisė kalbą, ir rašytojas buvo tą variantą aproba- vės. Tačiau sprendžiant, kurį variantą rinktis, kas yra tas kanonas, nuomonės nesutapo. Kanonizuotas buvo pirminis, tarpukario Lietuvos, variantas – ir turi- nio, ir kalbos pozūriui.

A. J. Deja, kanonizuoti reikia tik vieną iš dviejų turimų kūrinių variantų. Negalime patys sukurti „idealaus“, bet autorius neparašyto, kūriniu iš anksčiovojo varianto, kurio nesugadino ideologinė sovietinė cenzūra, ir vėlyvojo, kurio kalba ir stiliumi profesionaliu redaktoriu dėka tapo geresni.

Nukelta i 12 p.

**Algimantas Mikuta „Keltininkas“:
eileraščiai. – Lietuvos rašytojų
sajungos leidykla, Vilnius, 2013.**

Lyg ant torto nebetelpančias žvakutes Algimantas Mikuta į naujają knygą „Keltininkas“ sutalpino septyniasdešimt dar neskaitytų eilėraščių. Keturvijame viršelyje poetas nurodo: kelti per Charoną šie tekstai nesirengia ir apskritai poezija visai ne apie tiesiogiai suvokiamą kelionę. O apie ką gi? Kai delnu uždengi užrašus apie sukaktuvinę knygą ir tiesiog susiduri su tekstais, supranti, kad „Keltininkas“ – tarsi atsidūsėjimas, *kiek visko būta ir kaip svarbu būti dabar*. Leidinio *credo* galėtų tapti su jo pavadinimu susijęs eilėraštis, kuriame

perteikiamas yrimasis per gyvenimą: „Mes keliam pėsčius ir ratuotus, / bet nekeliamo negyvų“ (p. 17). Jis tikresnis ir išsamesnis, kai gebama išižiūrėti, pajusti niuansus:

*o ta beviltiška baisioji juoduma
yra melsvai žalia
minkšta kaip vilna
(p. 70)*

12 Kūryba

Vinco Mykolaičio-Putino palikimas: tarp intrigos ir sąžinės

Atkelta iš 11 p.

— Konferencijoje daug dėmesio skirta į mokyklu programas įtrauktam, lietuvių kultūrinėje sąmonėje tvirtą vietą užimančiam romanui „Altorių šešėly“ (1933 m.). Kurios iš pranešėjų ižvalgų jums pasirodė įdomios, aktualios? Konferencijoje cituoti kai kurie literatūros tyrinėtojai, suabejojė besalygiška romano estetine verte...

A. J. Išsiskyrė D. Satkauskytės pranešimas „Altorių šešėly – literatūros lauko autonomijos simptomai“, kuriuo ji visapusiskai nagrinėjo romano recepciją ir jo vietą lietuvių literatūros lauke. Romanas vertintinas nevienareikšniškai, būtent todėl jis ir kelia įvairių minčių, diskusijų. Tačiau, kad ir kaip žiūrėsi, tai kūrinys, kurį perskaitė beveik visi tarpukario Kauno gyventojai. Jo jėga – skaitojojo pritraukimas, ir ji nesilpsta iki siol. Todėl romano vertė nediskutuotina. Tiesa, D. Satkauskytė citavo tam tikras A. Nykos-Niliūno, V. Kavolio, V. Kubiliaus įžvalgas apie estetinį romano nevienalytiškumą (ypač trečiosios dalies), abejones dėl to, kiek kūrinys turi psichologinės gelmės, o kiek tame vadinamosios miescioniskoios literatūros ar buržuazinio romano bruožų... Tačiau juk šio žanro suklesėjimo metas sutampa su socialiniu buržuazijos sluoksnio iškiliimu... Vis dėlto visi vertintojai pirmają kūrinio dalį laiko meniškai vientisesne už kitas.

I. B. Putinas buvo pradėjęs rašyti ir ketvirtąjį „Altorių šešėly“ dalį – matyt, gavo impulsą iš skaitoju, o gal ir pats norėjo pakoreguoti kai kurių romano veikėjų santykius. Bet tėsinys jam pačiam nepatiko, tad tvirtai sustojo, nusprendęs neberašyti. Ketvirtosios dalies taip ir liko tik užuoymazga.

— Gerbiama Irena, konferencijoje pasakojote, kad šeštajame dešimtmetyje pasirodžius „Altorių šešėly“ vertimus į rusų, lenkų, čekų, vėliau į latvių, estų kalbas V. Mykolaiti-Putiną džiugino gaunami tų šalių skaitoju laiškai, bet autorius skeptiškai žiūrėjo į sesers pastangas parūpinti angliską vertimą, esą romaną rašęs „ne anglams, ne prancūzams, ne vokiečiams, o saviem žmonėms“ (iš Putino laiškų sesei Magdalenei Slavénienei i Australiją).

I. B. „Altorių šešėly“ – nepaprastai asmeniška, iš širdies išplėsta knyga. Sunkų apsisprendimą pa-

likti kunigystę ir eiti kūrybos keliu rašytojas per teikė labai subtiliai, jokiu būdu nenorėdamas sukurti antireliginio romano. Tieki galvodamas apie vertimus, tiek apie kūrinio inscenizaciją ar ekranizaciją, jis labiausiai bijojo, ar bus suprastas. Juk iš artimiausios aplinkos dar tarpukariu sulaukė užsipuolimą, romano draudimą, o sovietmečiu – raginimo perkurti jį į juodžiausią, primityviausią antireliginę propagandą. Nieko keista, kad vertimas į rusų kalbą buvo iškupiūruotas, kaip norėta. Bet tiek latvių, tiek estų vertėjai dirbo labai atsakingai, aiškinosi dėl rusų vertime nesančių romano vietų, jas atitaisė pagal lietuvišką variantą. Sesuo, rašydama broliui apie vertimą į anglų kalbą, tiesias pareiškė, kad kai kurias lietuviškas realijas reikėtų pakeisti, adaptuoti kitos kultūros skaitoju. Taigi Putinas ir atsakė: nereikia, rašiau saviems.

A. J. Romano recepcijai buvo itin žalingas griežtas ideologinis vertinimas, dėl to autorius labai kentėjo. Tik pasirodžiusi kūrinį kritikavu kūnigai, o praėjus keliems dešimtmeciams kritika pasipylė iš kitos – ateistinės ideologijos – pusės. Nors nėra jokio neideologinio teksto, Putino romanas įdomiausias kaip tik tuo, kad labai meistriškai veda į psichologinę žmogaus analizę. LLTI konferencijoje Šiaulių universiteto profesorius Vytautas Bikulčius „Altorių šešėly“ lygino su Georges Bernanos „Po šetono saule“ (1926 m.). Jis pasiūlė pažvelgti į to meto prancūzų religinės literatūros kontekstą. Putinas, be abejo, jį išmanė, domėjosi, skaitė. Tad, viena vertus, „Altorių šešėly“ yra labai autobiografinis kūrinys, o kita vertus, jis itin arti to meto neokatalikiškosios kultūros ir literatūros, kurios tradicija tarpukario Europoje buvo labai stipri.

— V. Mykolaičio-Putino draudimas perdirbtį „Altorių šešėly“ į kito žanro meno kūrinį nebegalioja. Dar 2006 m. „Kultūros baruose“ teatrologe Irena Aleksaitė rašė: „Autorius, o vėliau ir jo našlės draudimas galiojo ilgą laiką. Matyt, darbar draudimo terminas baigėsi ir įsigalėjo naujas principas: kas pirmesnis, tas gudresnis... Romaną inscenizuoti pirmasis suskubo Arvydas Kinderis Alytaus miesto teatre. Drąsus poelgis! (...) Ar yra kas šiandien galėtų užtarsti klasiką ir apsaugoti nuo profanacijos?“ Galime sulaukti ir dar didesnės intrigos?

Knyga suskirstyta į tris konceptualius skyrius: „Akių kampučiuose“, „Kitapus griovos“ ir „Atsiveeria gyvenimas“. Pirmieji tekstai – gana natūrali, ti-ketina susitaikančio subjekto akistata su laukiančia nežinim. Vedantieji kitapus griovos yra mikutiškai satyriški – žvaliai apmąstantys aplinką ir mūsų ydas. Galiausiai grįžtama prie pirmapradiskumo, aiškesnių sąsajų su gamtos tvarka: „Lyg užprāsta lemmiamam seansui / šermukšniu saulė nutvieska tolybę / ir liepia šitokią pamilti ir įsiminti – / jau bežiedų, karpytų lapų, be čiurlių ir gandro, / ažūrinę, atvėsusią, bet skaisčiai gyvą“ (p. 71). Taigi knyga sudaryta taip, kad atskleistų A. Mikutos poezijos

A. Mikutos poezija – daiktis, gan tiesmuka, todėl susidūrės su ja nenustebimi, kai perskaitai „lėtai sukasidžiulus gyvenimo luitas“ (p. 36) ar kitokias visai nepoetiškai, net „kietokai“ skambančias frazes, kurioms paklūsta rimuota tekstu forma. Jai nesvetimas ir girdėtas scenos, teatrališkumo įvaizdis, atskartojančios su senojo, atsitolinusio satyro klajonėmis, kurį „pastėrusi / nespėjusi suvokti / kas gi spindi / išsyk (...) nuvijo / pikta eilė / nutiūsusi / per visą turgū“

I. B. Būtų gerai, kad draudimas ir toliau galiočių. Deja, dabar tai tik kiekvieno, trokštančio sukurti spektaklį arba filmą pagal garsujį romaną, sąžinės reikalas. Apskritai Putino draudimo esmė buvo apginti šitą kūrinį nuo baisaus sovietinio išdarkymo. Bet dabar vyraujantis sekularus liberalinis požiūris į Bažnyčią, mano akimis, nuo komunistinio bemaž nesiskiria. Gal net yra pavojingesnis. Po Putino mirties sulaukta daugybės prasymų leisti inscenizuoti arba ekranizuoti romaną – ji pastatyti troško Valstybinio akademinio dramos teatro režisierė Kazimiera Kymantaitė, Šiaulių dramos teatro režisierius Mamertas Karklelis, televizijos režisierė Stanislova Borisienė, kiti... Autorinių teisių galiojimas baigėsi 1992 m., ir pasakinis, negavęs inscenizacijos leidimo, buvo režisierius Eimuntas Nekrošius. Nekilo abejonių, kad visiems pageidaujantiesiems perrašyti „Altorių šešėly“ labiausiai rūpėjo ne perteikti Putino pasaulėjautą, o patenkinti savo kūrybines ambicijas. Pasibaigus formaliam autorinių teisių galiojimui, pirmojo Alytaus miesto teatro pastatymas sulaukė vien kritiškų atsiliepimų. O „Knygos teatro“ 2012 m. parengtas kūrinio perteikimas maloniai nustebino: su tekstu elgiamasi labai pagarbiai. Inszenacijos autorius Raimondas Paškevičius rengia ir kino scenarijų, kurio vieną dalį jau skaičiau – jis man pasirodė gana kultūringai parašytas. Bet nežinia, kaip pasikeistų kūriny, jeigu būtų nufilmuotas.

— 2009-aisiais didžiausia Lietuvos leidykla „Alma littera“ perleido 1937 m. sukurtą V. Mykolaičio-Putino romaną „Krizė“ apie atsikūrusios valstybės, jos žmonių būklę. Kūrinio pavadinimo sąsajos su mūsų šiu dienų realybė akivaizdžios. Dar sovietmečiu, 1957-aisiais, pasirodė istorinis romanas „Sukilėliai“ apie 1886 m. sukiliimus. Tačiau šie du Putino romanai nesulaukė tokio atgarsio kaip „Altorių šešėly“ ar poezija.

A. J. Konferencijoje „Sukilėliai“ įdomiai apibūdino A. Kalėda. Sie du jūsų paminėti romanai, be abejo, yra įdomūs reiškiniai, apie kuriuos verta kalbėti. Labai gerai, kad ir vėl išeista „Krizė“, kad Putinas mums prieinamesnis. Šiame romane pasakojama apie tarpukario Kauno inteligenciją, kritiškai vaizduojamos jos moralinės problemos ir kartu iškeliami idealai, į kuriuos jis turėtų orientuotis. „Sukilėliai“ rašyti sunkiu pokario laikotarpiu kaip duoklė to meto ideologijai. Aišku, kiek galėjo, Putinas stengési išlikti savimi. Vien jau paantraštėje „Kovų dėl žemės ir laisvės vaizdai“ išrašyti žodžiai „kovų... dėl laisvės“ to meto skaitoju išzodžių, ezo išzodžių daug pasakė... Išsilaisvinimo motyvas labai svarbus visoje klasiko kūryboje, jis skamba ir romane „Altorių šešėly“, ir poezijoje, ir „Sukilėliuose“, nors daug kas sovietmečio kūrinyje jau parašyta taip, kad įtiktų sovietinei valdziai, ir tai jų labai gadina.

I. B. Reikia pažiūrėti, ką kiti tuo niūriu pokariu rašė. Putinas, prisdengdamas ideologiskai leistina istorine tematika, vaizdavo, kovą prieš carą, bet juk kartu – ir prieš rusus. Tamsiausiu sovietmečiu itin stipriai sušvito jo poezija. Čia

(p. 28). Kur jų stiprybė, nuvejanti nuobodi? Ogi paprastumas. Nors žodžiai netrykšta netikėčiausiais junginiais, nekuriamo sudėtinga metafora, jų plėtoja pati gyvenimiška teksto visuma, o įtaigai pasiekianti būtinas poetų žvilgsnis. A. Mikuta – neįkyrus, švelniai sentimentalus, bet ne lyriškas. Poetas linkeš kalbėti apibendrintai, per distanciją, o tai artina prie objektyvių, išliekančių, patirties įvertintų tiesų, išsakomų su nostalgika šypsena, – eileraštyje viena, neretai periferinė detalė tampa svarbia visuma, atveriančia reiškinį dualumą. Tad nepretenzinga poezija, „Keltininko“ viršelyje apgoba žaliu peizažu, nelinkusi aktualizuoti dvasinių kančių, supurtyti, nes primena „išmintį žolės, / kuri žaliuoja mindoma“ (p. 88). Kartais jos ir pakanka.

Neringa BUTNORIŪTĖ

Putinas visa galva iškyla virš kitų, kurie taip pat buvo prievertaujami, taip pat atiduodavo duoklę arba parsidavinėdavo. Paskutiniaių gyvenimo metais apsisprendės pasakė: viskas, gana. Tuo metu dar nė vienas kitas, jaunesnis, rašytojas nedrįso pasiprišiesinti. Praeis daugiau laiko, apsiprasime su nepriklausomybe ir skaitysime tikruosius poetus, tokius kaip Putinas, o ne etnografinį *popsa*, sovietmečiu turėjusį tvirtas pozicijas.

A. J. Atsirémus į vėlyvąjį Putino kūrybą galima labiau apibendrintai teigti, kad ideologinis režimas neleido rašytojui atskleisti prozos kalba, bet daug laisvesnis, tikresnis jis galėjo išlikti poezijoje. Šitokia prozos ir poezijos priešpriesa, išryškėjusi Putino kūryboje, sovietmečiu būdinga daugeliui rašytojų. Vėlyvieji labavieji stiprios filosofinės lyrikos V. Mykolaičio-Putino rinkiniai „Būties valanda“ ir „Langas“ turėjo savo intelektualųjį skaitytoją, o apie jo vėlyvąjį prazą to negalėtume pasakyti. Vien jau lyrikos rinkinio pavadinimas „Būties valanda“ mums asocijuojasi su Martino Heideggerio veikalui „Būties ir laikas“ ir išties to heideggeriško egzistencializmo ten atrandame.

I. B. Savo poezija ir visa laikysena V. Mykolaitis-Putinas labai išsiskyrė sovietiniame kontekste. Jis buvo vienintelis išlikęs iš tos nuostabios kartos, kuri išsklaidė emigracijoje, Sibire arba buvo nutildytas. Visa vėlyvoji Putino kūryba parašyta artėjant iki ribos, kurią peržengės žūsi. Užtat pas jį daug kas ir eidavo pasisemti stiprybės.

– Konferencijoje aptartas ir V. Mykolaičio Putino indėlis į lietuvių literatūros moksłų bei kritiką. Kaip jūs, gerbiama Aušra, teigėte savo pranešime „Literatūros suvokimo problema Putino humanistine kritikoje“, V. Mykolaitis ējo vokiečių filosofo Wilhelm Diltay's aus pasiūlytu hermeneutinės kritikos keliu, atsiribojo nuo vyrausios A. Jakšto pozityvistinės („matematiškosios“) kritikos ir padėjo lietuvių literatūros mokslo humaninės krypties pamatus. Literatūrologė G. Kazlauskaitė pranešime „Kritikas Em. P.: ar gali menininkas būti plataus masto kritikas?“ kėlė meni-

ninko-literatūros kritiko dualizmo (ar vientisuomo?) klausimą.

A. J. Nors tarpukariu iškilo daug stiprių rašytojų mokslininkų, tiek dėsciuų universitete, tiek rašiusių kritikos straipsnius (B. Sruoga, V. Krėvė-Mickevičius), likimas maloningiausias buvo Putiniui. B. Sruoga, grįžęs iš konklagerio, nebeilgai gyveno, o V. Krėvė ir daugelis kitų pasitraukė į Vakarus, M. Miškinis perėjo į vertimų sritį... Tieki itakos ateities lietuvių literatūros moksliui ir kritikai kaip V. Mykolaitis jo kolegos negalėjo padaryti. Putino buvimas toje baisioje sovietinėje Lietuvoje, jo dėstymas universitete buvo labai svarbus: jis vis dėlto išlaikė europinę tarpukario kultūrą. Per literatūros istorijos, estetikos paskaitas dėstė tai, ką sukaupė, perėmė iš vakarietiškų universitetų. Jo poveikis Vandai Zaborskaitei, Irenai Kostkevičiūtei ir daugeliui kitų – neiškainojamas.

Man buvo įdomu V. Mykolaitį susieti su vokiškosios literatūrologijos kontekstu, nes 1923 m. jis studijavo Miuncheno universitete, iš ten parsivežė daug jam svarbios paskaitų medžiagos ir knygų. Apie jo susidomėjimą Oskaro Walzelio veikalui „Zodžio meno kūrinys“ konferencijoje išsamiai kalbėjo Birutė Meržvinckaitė. Literatūrologija, su kuria ten susipažino Putinas, galima pavadinti *diltėjiskosios* mokyklos vardu. Ji įtvirtino dualistinį literatūrologo santykį su literatūra: ir kaip meniminko, ir kaip mokslininko. Todėl Putiniui ši literatūrologija buvo itin artima. Jis taip pat akcentavo nesuinteresuoto kūriniu estetinio išgyvenimo reikšmę, kurios jokia matematika neįmanoma patikrinti, ir kaip mokslininkas stengėsi kuo tiksliau jį ištirti psichologiniu ir istoriniu-lyginamuoju aspektais. Su Putiniu tokio pobūdžio literatūrologija gana plačiu mastu įėjo į mūsų literatūros akademinius tyrimus. G. Kazlauskaitė savo pranešime, Putino žodžiais klausdama, ar gali menininkas būti plataus masto kritikas, bandė aiškintis tarp jų įmanomą takoskyrą, tai darydama labai atsargiai, nes, mano galva, Putinas tokiam klaušimui turėjo savitai *diltėjiską* atsakymą, kad gera kritika išeina tik iš meniškos prigimties ir negali būti alternatyvi menui.

– Gerbiama Irena, straipsnyje „Dar nepažintas Putinas“ („Literatūra ir menas“, 2013-01-04) apie ligšiolinius klasiko tyrinėjimus rašėte: „*Deja*, tai tik Putino kūrybos ir biografijos tyrimų pradžia, nes ne visa medžiaga sugulė į valstybiinius, institutų, universitetų archyvus. Daug jos negrįžo į Lietuvą. Dalis saugoma su draudžiamu antspaudu – dar ne laikas. Todėl gera Putino biografija téra ilgesinga vizija.“ Ar yra vilčių, kad atsiras kam tą viziją realizuoti?

I. B. Tai jau „iškeptas“ biografinis skaitalas – Stasio Lipskio romanas apie V. Mykolaitį-Putiną „Išsviadavimas“! Šią knygą įdomu skaityti tik todėl, kad autorius tiesiog nurašė labai gražius atsiminimų tekstus. Toks plagiatas ir užvaldo skaitytoją. O ten, kur pradeda samprotauti pats autorius, nestanga spekuliacijų, melo, klaudij. S. Lipskis tvirtina pirmasis perskaiteš V. Mykolaičio-Putino dienoraščius, kuriuos dabar ir išleido savo leidykloje, bet juos jau seniausiai „Metuose“ ir „Krantuose“ yra publikavusi I. Kostkevičiūtė, ciatavęs ir A. Žirgulys, ir J. Lankutis.

A. J. Lietuvoje labai išskydė literatūros žanrai ir susipainiojusios jų funkcionavimo zonas, o tai itin išbalansuoją vertybinių skaitytojų orientaciją... Šiandien, matyt, biografijų gali būti įvairių, taip pat ir labai beletrizuotų, skaitalo lygio, turinčių teisę gyvuoti populiarosios literatūros zonoje. Bet tada nei jų autoriams, nei gerbėjams nevertėtų puoselėti didesnių akademinių pretenzių. O literatūrogai gal pernelyg susikaustę, ir akademiniés biografijos kartais būna per sunkios placiųjų skaitytojų auditorijai. Galbūt mokslininkams reikia išmokti rašyti populiariau, bet išlaidyti siekį kuo tiksliau pristatyti rašytojo gyvenimą ir kūrybą. Orientuotis yra į ką, pavyzdžiu, į Vytauto Kubiliaus monografijas.

I. B. Vis dėlto pirmiausia turėtų pasirodyti užbaigtos biografijos, o ne „biografiniai romanai“. Su dar atsimenamo žmogaus gyvenimu reikia susipažinti ir supažindinti sąžiningai.

Kalbėjosi Aušra GUDAVIČIŪTĖ

Privati teritorija

Jurgis GIMBERIS

Apie kiaušinius ir šunį (apie kiaušinius dar kartą)

Perfrazuojant Antoine'o de Saint Exupéri lapiu-ką Feneką, galima būtų pasakyti, jog niekada nebūna taip, kad viskas būtų blogai. Pavyzdžiu, aš nuolat neturiu pinigų, užtai amžinai turiu laiko. Amerikonai sako, kad galima būtų paversti tą laiką pinigais, bet tada aš jį prarasčiau ir neturėčiau kada mastyti. Jeigu žmogus nori suprasti didžiosios pasaulio Harmonijos ir didžiojo Balanso paslapčių, jis turi mastyti. O visa tai suprasti reikalinga tam, kad gerai jaustumesi, kad patirtum komfortą, kad žinotum, jog viskas savo vietoj. Vėlgi pasiremsiu didžiuoju Volteru, kuris vieno savo herojaus lūpomis sakė – viskas į gera šiame geriausiam iš pasaulių.

Trumpai kalbant, neturiu pinigų ir gerai jaučiuosi. Esu beveik nušvitęs. Atvirai šnekant, šiokios tokios abejonės dar kirba, dar bandau pats save įkalbinėti, bet tai laikina. Žinau, kad abejonės išnyks, nes kitiems mokesčių mokėtojams jau pradedu byloti nuo kalno ir aiškinti, jog didžioji Harmonija ir didysis Balansas tikrai egzistuoja. Sunkumai ir nepritekliai

yra smulkūs ir laikini. Kaip žinome, kai aišku, kodėl yra blogai, tai tas pat, kas ir gerai. Taip sakė jau ne kartą mano cituotas Semionovas, ir gyvenimas tai patvirtino. Kas netiki, tepasižiūri televizorių.

Apskritai mégstu remtis autoritetais – gera kompanija tokia pat vertybė kaip pusė litro ir bryzas lašinių. Žodžiu, vėlgi, perfrazuodamas Tilį Ulenšpygelį, pasakysiu – Harmonijos ir Balanso dvasia man beldziasi į širdį.

Aistringai norisi aiškinti mokesčių mokėtojams, „kodėl“. Ne taip seniai, pavyzdžiu, vos neprasidejó kiaušinių maištą. Tauta jau ruošė plakatus ir rengesi išeiti į gatves, garsiu balsu šaukti „kodėl kiaušiniai pabrango?“, bet atsakingi asmenys, ačiū Dievui, suskubo paaiškinti – todėl, kad brangsta benzinas. Ir moment* visi apsiraminom – kai aišku, kodėl blogai, tai tas pat, kas ir gerai (dar kartą prisiminkim nemirtingai Semionova). Žinoma, atsiranda keli namudiniai mastrytojai, bandantys šaukti „o kodėl – benzinas?“, bet kas juos beišgirs didingo euforijos gaude-

sio fone. Kone personaliai kiekvienam buvo paaikinta, kad benzinas, todėl – jog arabai, jog žydai, jog rusai, jog amerikonai ir taip toliau, žodžiu, *fors mažoras***, ir šakė*** – kiaušiniai pabrango. Čia ir man norisi pridėti savo trigrąsi ir vėl pacituoti, sūkert lotynus, kurie sakė – „visa, kas gyva – iš kiaušinio“. Tai kaip jie nepabrangs? Juk vertybų vertybė. Ale esminė priežastis ne ta. Ne benzinas ir ne visa, kas gyva.

Kiaušiniai, gerbiamas mokesčių mokėtojau, brangsta nuolat. O brangsta jie todėl, kad nepaliaujamai pažeidžiami didieji Harmonija ir Balansas. Štai brūkštėlejo šeimininkė vienkartine pašluoste per stalą, ir kiaušiniai jau pabrango. Perėjo gerbiama Klaudija pirmyn atgal podiumu, ir „jie“ pabrango. Iššovė arabų maištininkas triskart į orą – pabrango. Pardavė Smitas Braunu, Braunas Grynu, o Grynas Smitui „Van Gogą“ po du milijonus, ir kiaušiniai vėl pabrango. O jeigu, neduokdie, karas? Didelis... Lokalinių tai ir taip nors vežimu kas dieną vežk bei manevrų visokių, karo, sakykime, žaidimų – o kiaušiniai tuo metu brangsta, brangsta ir brangsta. Amunicija juk ne iš dangaus krinta. Čia vėl man norisi pacituoti pasimirusi, bet jau mūsų dienų mastrytoja, kuris sakė – „ekonomika turi būti ekonomiška“. Dabar ji tokia néra, todėl kiaušiniai ir pabrango. Pridėk dar kompensacijas išmestiemis valdiminkams ir panašiai, ir panašiai...

Nepaisant visko, norisi baigti bent kiek optimistikai. Tai yra – kiaušiniai brangs ir ateity, bet prie to galima priprasti. Ne veltui liaudies išmintis sako, kad šiuo ir kariamas pripranta.

Taip kalbėjo Mišiuginas ir dar ne kartą kalbės.

* Mišiugino kalba nepataisoma.

** anot kalbos mokovų, „nenugalima jėga“.

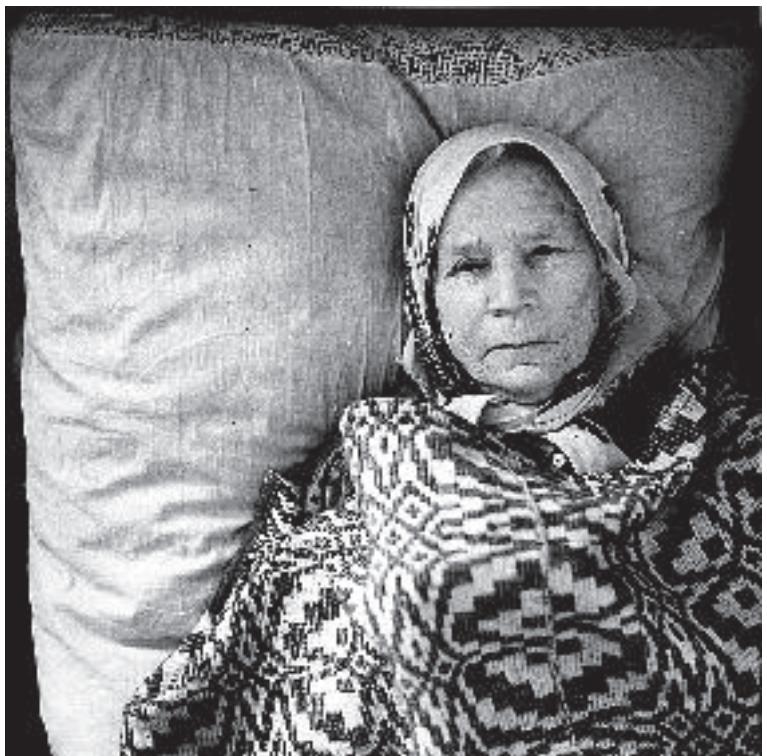
*** ragai.

14 Fotografija

Šiemet minime 70-ąsias fotografo Vito LUCKAUS gimimo metines. Jas ketinama akcentuoti ypatingais darbais: fotografijos istorikė dr. Margarita Matulytė sudaro monografiją ir kuruoja Lietuvos dailės muziejaus Nacionalinėje dailės galerijoje rengiamą autoriaus retrospektyvos parodą, režisierė Giedrė Žickytė stato dokumentinį filmą apie menininką, skulptorių Vladą Urbanavičių kuria antkapinių paminklą.

Margarita MATULYTĖ

Pranašas, kuriuo netikėjome

„Senelė“. Iš ciklo „Giminės“. 1958-1987 m.

Šiemet gegužės 29-oji Lietuvoje buvo įprasta darba diena – trečiadienis. Oro temperatūra pakilo iki 24 laipsnių šilumos, pūtė vidutinio stiprumo pietryčių vėjas, trumpai lijo, perkūnijos klaidžiojo po šalį, kurios gyventojai dėl to bent akimirkai pakeldavo akis į dangų. Jokių ypatingų naujienu, tik kelios įprastos: Lietuvos pirmmininkavimo ES Tarybai išvakarėse mūsų politikus pagaliau pasiekė žinia apie kibernetinių atakų grėsmę, Čekijos ambasadorius kartu su gėjų lygos astovais Vilniuje atidarė Roberto Vano fotografijų parodą, iš pareigų atleista ūkio ministrė, mirė Seimo nario sūnus ir veikiausiai kažkas gimė.

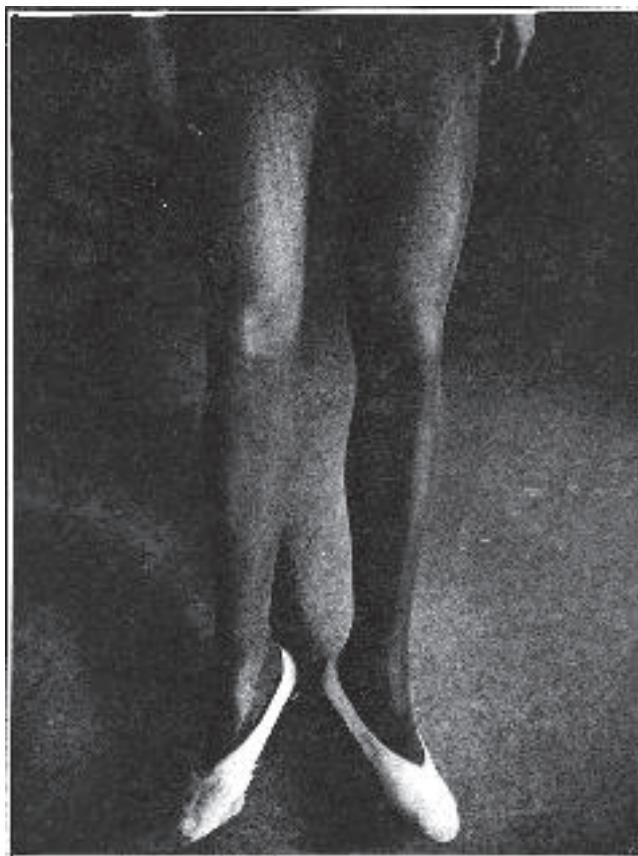
Tą dieną neeiliniams fotografui Vitui Luckui suakty 70 metų. Švenčiau savaip. Viena. O tiksliau – virtualioje kompanijoje su pačiu jubiliatu, dailininku Vasiliumi Kandinskiu ir poetu Sigitu Gedu. Kaip visada, padubau ankstį, įjungiau kompiuterį, užsiplikiau puodelį kavos ir įkvėpusi man nežinomo plantatoriaus išauginto produkto aromato su tokiu pat svajinamu malonumu susiradau „luckaus“ bylą. Jos apimtis: 292 Gb, 488 aplankai, 8245 dokumentai. Tarp nuskaitmenintų kūrinių, biografinių fotografijų, laiškų, užrašų, mašinraščių, spaudos kopijų, garso ir vaizdo įrašų, tekstu ir knygos eskių turiu dar tokią šaltinių „kišenę“, į kurią sumetu viską, kas ne Vito, bet pakeliui. Ja retai pasinaudoju, bet tą rytą valandėlę pasklaidžiusi fotografo užrašus įbridau į šaltinius, tarp kurių ir radau V. Kandinskio mintis „Apie dvasingumą mane“ ir S. Gedos eilėraštį „Žiogas ryto šviesoj“.

Kavą pakeitė vynas, o silpniesnius akinius – stipresni. Juos gavau dar Merilende

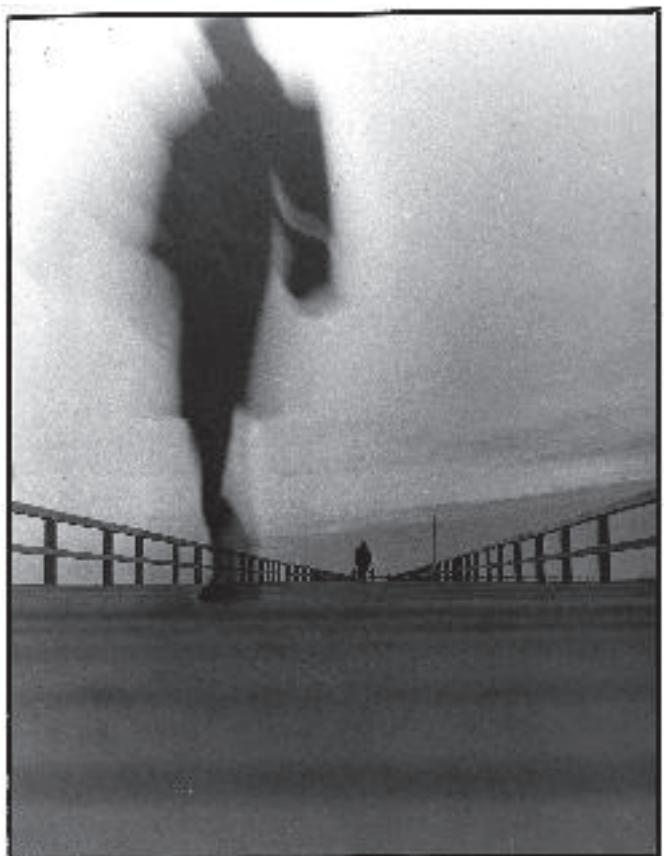
(JAV), kai atvykusi pas Tanią ir Howardą Aldagus tyrinėti fotografo archyvo pamečiau savuočius ir čia pat iš draugiškos kaimynės Mojdehės gavau šiuos, žydrais rēmeliais ir, kaip man pasirodė, su siurrealistinėmis dioptrijomis. Atsiskleidė visiškai kita V. Luckaus kūrybos panorama – daug platesnė, gilesnė, spalvingesnė už tą, kuri taip „patikimai“ suformuota ir daugelį metų skleidžiama Lietuvoje.

Iš tikrujų fotografų bendruomenė turėjo progą pamatyti visą menininko kūrybinį spektrą 1982 m. Nidos fotografų seminare, kuriami V. Luckus parodė penkių šimtų fotografijų kolekciją. Po šios paties autoriaus suorganizuotos retrospektyvos jis buvo pakviestas surengti parodas Maskvoje ir Ki-

jeve, o Lietuvoje nesulaukė jokių atgarsių. Vilniuje pirmąją ir vienintelę parodą V. Luckus atidare 1985 m., bet ne Fotografijos galerijoje, o Meno darbuotojų rūmuose (nė vienos rimtiesnės recenzijos mūsų spaudoje). Tik po fotografo mirties ir jau nepriklausomybės metais jo darbus pradėta aktyviau eksponuoti – fragmentiškai autoriaus kūryba rodoma Lietuvos fotomenininkų sąjungos erdvėse, įtraukiant į bendras tarptautines parodas. 2010 m. Kauno fotografijos galerijoje surengta V. Luckaus paskutinio ciklo „Baltame fone“ premjera (su katalogu). Sovietmečiu lietuvių kritikai V. Luckumi apskritai „nesidomėjo“, ir jeigu ne rusų meno tyrininkų analitiniai straipsniai, kažin ar galėtume išsivaizduoti, kaip buvo vertinamas šis autorius (pa-

Iš albumo „Mimai“. 1968-1971 m.

Iš ciklo „Mimai“. 1967-1972 m.

našu, jog labiau „broliškose respublikose“ nei gimtinėje). Tiesą sakant, jie mane ir įtikino, kad V. Luckus – mūsų fotografijos klasika. Atskiri kūrinių publikuoti metraščiuose, žurnalauose, bet iki šiol Lietuvoje neišleistas nė vienas albumas (vieluosi, šiemet tai pavyks padaryti Gintaro Česonio vadovaujamam Lietuvos fotomenininkų Kauno skyriui). Taigi iš to anksčiau matyto arsenalo iškyla originalus dokumentalistas ir senosios fotografijos interpretuotojas. Tačiau jo archyve, be viešojoje erdvėje sklandančių vis tą pačią, jau puikiausiai žinomų kūrinių, yra per daug nepublikuotų, tad ir vėl klausiu: kodėl? Nustebino nematyti naujojo dokumentalizmo darbai, o labiausiai „pakirto“ vienas įtaigiausiai jo siurrealistinių ciklų „Improvizujant pantomimą“ bei pirmieji konceptualaus fotografijos meno projektais Lietuvoje – du 1968–1971 m. autorius rankų darbo albumai „Mimai“ (dvi visiškai skirtinges versijos, viena jų saugoma Šiaulių „Aušros“ muziejuje) ir 1986 m. sukurta „Požiūris į senovinę fotografiją“ (vieną egzempliorių turi Lietuvos fotomenininkų sajunga) – nerandu analogų ne tik to laiko, bet ir šiandienos lietuvių mene.

V. Luckaus profesionalios kūrybos pradžia supato su Modrio Tenisono pantomimos trupės veikla Vilniuje ir Kaune 1966–1972 m. Jautri ir mąstanti fotografą pavergė originali mūmų plastika, ženklų magija, jų nebylios kalbos galia. Idėjinė bičiulystė subrandino fenomenalų ir, žinoma, svetimą sovietinei kultūrai reiškinį – pantomimos ir fotografijos sintezę. Mūmų inscenizuotų etiudų pagrindu V. Luckus kūrė savajį spektaklį – originalų laisvės modelį, išsiveržiantį iš tradicinio meno kanonų ir cenzūruojamos sistemos normatyvų. Toks dualizmo ir abstrakcijos koncentratas ne tik neatitiko sovietinės realybės reprezentavimo programos, bet ir gąsdino neprognozuojamu rezonansu visuomenėje. Juk šios „neigiamos“ praktikos sietos su formalistiniu Vakarų menu, skleidžiančiu idėjinę demoralizaciją ir skatinančiu dekadansą. M. Tenisono ir V. Luckaus kūryba visų pirma talpino egzistencines reikšmes ir neturėjo jokių politinių potekščių, tačiau sovietiniai ideologai manė kitaip ir įvairiomis priemonėmis tramdė menininkus – pantomimos teatras uždarytas po Romo Kalantos susideginimo, o fotografo darbų sklaida buvo varžoma iki pat jo tragiskos mirties, nors šis atvejis ypatingas ir negalima vienareikšmiškai teigtis, kad kalta sistema ar fotografų bendruomenė. O jeigu tai buvo paties V. Luckaus pasirinkimas – dėl etinių bei dvasinių principų nestumti savęs ir nesistumdyti prie garbės „lovio“?

Kad fotografo prioritetas buvo ne kultūros veikėjo karjera, o didžioji idėja, galima suprasti peržvelgus jo „Požiūrį į senovinę fotografiją“. V. Luckaus surinktos senos nuotraukos, atvirukai ir iškarpos jo autorinio albumo puslapiai plokštumoje susilydo į kaleidoskopiskų dėlionų masę, kuri neturi chronologinės sekos, socialinės hierarchijos ir dogmatiškos ideologijos. Vienintelė naujos struktūros sąlyga yra fragmentišumas, būdingas visoms būties apraiškoms. Menininkas vykdo savajį pasaulio sutvėrimą (o gal demaskavimą), ir jo sumana (o gal intuityviai išrikiuota) sandara pasipriehina žmogiškajai silpnybei – gyvenimo prasmės, kaip jo pateisinimo, paieškai. Begalinės perspektyvos gelmeje panardinti žmonijos atvaizdai neturi jokios pretenzijos į reikšmingumą; jų nustato spontaniškai reaguojanti svetima atmintis, uzklydusi į beribį užmarštės vandenyną. Jokių herojų, jų vardų ir titulų, kaip ir jokių fotografių, jų siekių ir laimėjimų. Tik autorius, medžiaga (materialus fotografijų autentiškumas) ir veiksmas (naujo meninio reiškinio sukūrimas).

Tad nieko nuostabaus, kad prie V. Luckaus gimtadienio stalo gana spontaniškai surinkau tokius skirtinges „pašnekovus“. Paaiškinsiu, kas vis dėlto sieja šias asmenybes. Visų pirma moderni epocha, reformatoriška dvasia ir pranašo dalia. V. Luckus vienas pirmųjų Sovietų Sąjungoje nutiesė tiltą

Iš ciklo „Portretas stambiu planu“. 1969–1987 m.

tarp modernizmo ir postmodernizmo, originaliai raiška gerokai išplėtęs dominavusios lietuvių fotografijos mokyklos estetikos ribas. Viena vertus, fotografas pasireiškė kaip naujasis dokumentalistas, pasipriehinės ne tik vyraujančiai fotografinio vaizdo formas sampratai, bet ir menamos socialinės gerovės metaforiniams įvaizdinimui: abstrahuotai stebėjo kasdienybę ir ją atskleidė per nereikšmingus momentus (ciklai „Giminės“, „Ispūdžiai“), o kelionėse po „plačiąją tėvynę“ į sovietinį sociumą pažvelgė su lengva ironija ir net režimo kritika (ciklai „Baškirijoje“, „Azerbaidžane“, „Altajuje“ ir kt.). Kita vertus, V. Luckus pirmasis pritaikė konceptualias strategijas ir savo pasaulėvaizdį išreiškė gerokai sudėtingesnėmis vaizdo struktūromis: pasitelkės montažą ir sujungęs skirtinges istorinius laikus bei erdves, jis siurrealistiškai konstravo savo pasaulio viziją (ciklai „Improvizujant pantomimą“, „Požiūris į senovinę fotografiją“, „Saldi nuotaika“), o atsiribojęs nuo anuomet būdingo psychologizkumo, tyrinėjo žmogų antropologiskai („Portretas stambiu planu“, „Baltame fone“). O svarbiausia – sudarė savitas žmogaus gyvenimo meninės studijas (albumai „Mimai“, „Požiūris į senovinę fotografiją“) ir pranašiškai skelbė naujojo laiko artėjimą.

V. Kandinskis tapo kertine XX a. pradžios Vakarų visuomenės figūra, pradėjės naują meno srovę – abstrakcionizmą ir parašes sensacią teorinį darbą „Apie dvasingumą mene“, kuris ne tik išreiškė aktualią reakciją į anuomet Europos kultūroje vykusius pokyčius, bet ir iki šiol yra apibendrinanti ižvalga apie avangardinės dvasios bei minties procesus. Jo „trikampio“ koncepciją galima pritaikyti ir sovietmečiui Lietuvoje susiklosčiusios fotografijos meno situacijai paaiškinti. Turiu omenyje laikotarpį nuo „atšilimo“ periodu iškilusių humanistinės pasaulėjautos modernių raiškos formų iki alternatyvių meninių pozicijų įsitvirtinimo tautinio atgimimo metais. V. Kandinskio teiginys, kad „kiekvienas kultūrinis periodas sukuria savo meną, kuris ir negali pasikartoti“, iliustruoja ir 7-ojo dešimtmecio vidurio procesus, kai į renovuojamas kultūros barus ižengė jaunieji lietuvių fotografių atsiribojo nuo socrealizmo, vienintelio Stalino valdymo metais kultivuoto oficialaus fotografijos stiliums. Jų realybės suvokimas bei matymas atliepė bendroms tendencijoms, kurios net uždarote, dar neatsigavusioje nuo radikalaius totalitarizmo šalyje išsiliejo į pasaulinę kultūros humanizavimo srove.

Tad statomas dvasingo meno trikampis fotografijos srityje nedisonavo nei su epocha, nei su jos nau-

jus vėjus reguliuojančia politine programa. Tačiau, kaip pastebėjo V. Kandinskis, sudėtingus meno procesus lydi ir sąstingio periodai, kai išsenka novatoriškumas, kai prarandami vidinės prasmės orientyrų. Tuo momentu iškyla asmenybė, kuriai suteikta galia „matyti“. Ašigalyje stovintis vienės menininkas dažnai nesuprantamas sudarančiuju trikampio platformą. Lėtai kylančio trikampio apačia kada nors pasiekis jo viršūnės tašką, ir tai, kas tam vienam yra „šiandien“, likusiai daliai bus „rytojus“. Tiesa, kiekviename trikampio lygyje yra savi lyderiai, jie talentingesni už savo aplinką arba tiesiog sugebė matyti toliau. Bet dažniausiai šią Dievo dovaną jie panaudoja ribotai, vengdami konfliktuoti, slopingdami skambančią kūrėjo vienėsius sielą ir išjaušdami į karvedžio vaidmenį. Toks susigretinimas pamalonina bendražygius, kurie jų „supranta“ ir net šlovina. Trikampio apacioje esanti minia, kuriai savo lygmens menininko kalba yra suprantama, visada didesnė. Tokio trikampio analogu gali būti lietuvių fotografijos mokykla, o jo ašigalyje matau V. Luckų.

Ir dar viena sąsaja – V. Kandinskis savo darbus skirstė į tris kategorijas: „Ispūdžius“ (kurie dar reflektuoja realybę), „Improvizacijas“ (kurių abstrakcijos atspindi emociją) ir „Kompozicijas“ (konceptualiai parentus kūrinius). Pradėjusi dirbti su V. Luckaus kūryba, ją taip pat suskaidžiau į tris sąlygines grupes: dokumentalizmą, siurrealizmą ir konceptualizmą. Tai néra reakcija į V. Kandinski, kaip ir fotografo meninės veiklos kryptims bei panašiems ciklų pavadinimams dailininko teorijos nepadarė jokios įtakos.

Sigitas Geda taip pat yra modernios kultūros žmogus. I paskutinę kelionę poetą lydėjės kunigas Julius Sasnauskas prisiminė vieną velionio eilėraštį apie burną, tampančią raudona nuo tiesos žodžio, ir taikliai pastebėjo, kad „visų pranašų likimas – kraujuojanti burna“. V. Luckui tiesa liejosi per nebylias fotografijas, o kraujavo vidus. Nežinau, ar jie buvo pažistami, bet neabejoju, kad vienės apie kitą girdėjo, juk abu vienos kultūros ir vienos kartos – 1943-aisiais gimę karo vaikai. Jie abu transliavo egzistencinį nerimą, abu fanatiškai gynę savo tikėjimus – turėjo daug suprantančių draugų, ne mažiau ir pavydžių priešų, kuriems buvo paranku tokią tikrą ir aršią kūrėjų elgseną „pa-teisinti“ liga: psichopatas ir alkoholikas. Abu buvo KGB akiratyje – politiškai nepatikimi, daug atvirai kalbantys ir per daug pasakantys. Abu beprotiškai dirbo – iki išsekimo. Abu turėjo nesuvokiamai placią vaizduotę – eruditai ir estetai, improvizuotojai, jautriai užčiuopiantys gyvenimo paradoksus ir jo abstrakciją. Abu turintys ypatą muzikinę klausą – S. Geda rašė: „Niekados nemastytame apie poezią atsietai nuo skambesio, nuo melodijos, nuo garsų“, o V. Luckus teigė, kad „fotografija turi skambeti kaip muzika“. Paskutinės poto gyvenimo dienos buvo paženklintos konfliktu su artimaisiais, teismais, o fotografo likimas ypač tragiškas – 1987 m. kovo 16 d. V. Luckus, išprovo-kuotas kivircu su žurnalistu Broniumi Krakauskui, jį nužudė, o pats išsoko pro langą. Mirė vietoje.

Bijau komentuoti ne savo sritį, todėl tik retoriškai klausiu – ar nebus S. Geda to paties laikotarpio lietuvių poezijos trikampio ašigalyje stovintis vienės? Skirtumas tarp šių kūrėjų tokis: V. Kandinskis ir S. Geda buvo išgirsti ir pripažinti, o V. Luckus iki šiol yra mažai žinomas, nesuprastas, kai kurių dar vis peikiamas ir ignoruojamas. Kas gi vyksta šiame pasaulyje? Kodėl mes, žmonės, sugebame taip komplikuoti savo ir kitų gyvenimus? Ko mums trūksta? Ko siekiame? Kuo tiksime? Kokia pagaliau tikroji meno paskirtis?

Grižtu į gegužės 29-ąjį ir, rekonstruodama tos neįprastos kompanijos pokalbių, bandau išgauti atsakymus iš „pirmų lūpų“.

GYVOJI KINO ISTORIJA

Gediminas JANKAUSKAS

(Ne)paprasto fašizmo metamorfozės

Pabaiga. Pradžia Nr. 22

Operacija „Valkirija“

Tie, kurie plačiau domėjosi A. Hitlerio gyvenimu, tikriausiai žino, kad prieš fiurerį buvo surengta daugiau nei 40 įvairių pasikėsinimų. Ir kiekvienu kartą, tarsi kokios antgamtinės galios saugojamas, diktatorius sugebėdavo likti gyvas. Kai kas tai sieja su magiškų jėgų poveikiu ir netgi šetonišku galių iškišimu. Sunku tokias versijas nuneigti vien lemingų atsitiktinumų argumentais. Tačiau šiuos ezoterinius dalykus palikime pigių sensacijų mėgėjams. Geriau prisiminkime prieš penkerius metus matytą filmą „Valkirija“ (2008 m., režisierius Bryanas Singeris), kuris remiasi tikrais faktais. O kiek juose buvo lemčias ar atsitiktinumo, tesprendžia istorikai ir žiūrovai.

Faktai tokie: 1944-ųjų liepos 20-ąją pulkininkas Clausas von Stauffenbergas Rytų Prūsijos miškuose iškurtame fiurerio bunkeryje, kuris buvo pramintas „Vilko guoliu“, po stalu padėjo portfelį su galinga bomba ir pasišalino prieš lemingą vado susitikimą su aukščiausio rango karininkais. Žinia apie sprogimą akimirkšniu pasiekė ne tik Berlyną, bet ir Paryžių bei Praha, kur signalo laukę sąmokslininkų bendrai nusprendė Antrojo pasaulinio karo eigaą ryžtingai imti į savo rankas. Bet šis tarpuvardis tėsesi labai neilgai. Kai paaškėjo, jog fiureris ir ši kartą liko gyvas, o operacija „Valkirija“ žlugo, su sąmokslininkais buvo itin žiauriai susidorota.

Ši istorija ne kartą pasakota kine. Pirmieji ją iliustravo patys vokiečiai klasiko G. W. Pabsto dramoje „Tai atsitiko liepos dvvidešimtąj“ (1955 m.). 1990 m. filme „Sąmokslas prieš Hitlerį“ Stauffenbergas suvaidino aktorius Bradas Davisas. Sovietinėje epopėjoje „Išvadavimas“ (1970 m., režisierius Jurijus Ozerovas) taip pat matėme, kodėl A. Hitleris tąsyk liko gyvas – tiesiog portfelį su bomba kažkas perkėlė truputėli toliau, ir galingos sprogimo bangos poveikį sušvelnino storos ažuolinio stalo kojos: fiureris atsipirko tik išgąsciu, neeilksmingais sužeidimais ir lengva kontuzija.

Dar ir dabar vokiečių istorikai neturi vienos nuomonės, kaip vertinti liepos 20-osios pasikėsinimą ir jo herojus. Kokių tikslų būtų siekė sąmokslininkai?

kai, jei A. Hitlerį būtų pavykė sunaikinti? „Mes privalome išgelbėti Vokietiją!“, – filme sako C. von Stauffenbergas (jį suvaidino T. Cruise'as). Pulkininką gerai pažinoję žmonės teigė, kad sékmės atveju jis ir jo bendražygiai būtų siekę susitarinti su amerikiečiais bei britais ir bendrus karo veiksmus nukreipti prieš Raudonąją armiją.

Dabar šią versiją patikrinti nėra jokios galimybės. Aišku viena, kad iki dramatiškos (o sąmoksliinkams ir tragiškos) atomazgos 1943 m. feldmaršalo Rommelio korpuso karininkas C. von Stauffenbergas mūšiuose Tunise neteko dešinės rankos bei kairiosios akies ir suprato, kad dėl A. Hitlerio fanatizmo Vokietija atsidūrė ant pražūties slenkščio. Išgelbėti Trečiąjį reichą gali tik diktatoriaus mirtis ir... paties A. Hitlerio rezervinis planas „Valkirija“, kurio fiureris tikėjosi pasinaudoti ypatinės krizės sąlygomis.

Nors filmo autorai remiasi tikrais faktais ir fantazioti, nenusižengdamis istorinei tiesai, negali, nedidelėmis improvizaciniems galimybėmis visgi retkarčiais pasinaudoja. Pavyzdžiu, filmo pradžioje žiūrovams leidžiama suprasti, kad jautrusis C. von Stauffenbergas labai piktinosi žydų genocido politika. Yra žinoma, kad tarp aukšto rango karininkų buvo nemažai tikrų aristokratų, kurie niekino A. Hitleri dėl jo prasciokiškos kilmės, bet, būdami pareigingi žmonės ir priesaikos susaistysti kariškiai, net ir akivaizdaus kracho akivaizdoje pabijojo slaužyti priesaiką.

C. von Stauffenbergas ir jo bendrai išdrįso meseti iššūkį drakonui. Nors „Valkirijos“ žiūrovas žino, kad A. Hitleris tąsyk liko gyvas, filmas sukurtas taip, kad atomazgos lauki su tolydžio augančiu nerimu: „O gal?“

Istorija neturi tariamosios nuosakos, o faktų kalba neprapažista ginčo „kas būtų, jeigu būtų“ galimybių. Bet jeigu A. Hitleris būtų nužudytas gero kai anksčiau, nei pats nusišovė, dabar, be jokios abejonės, gyventume kitokiamė pasauliulyje.

Adolfas Hitleris – superžvaigždė?

Antrojo pasaulinio karo pabaigos penkiasdešimtojo jubiliejaus išvakarėse pasirodės filmas „Nuopuolis“ (2004 m.) Vokietijoje nurungė pačius populiariausius holividinius filmus. Fašizmo tema ir paties kruviniausio XX a. karo patirtis visuomet žadina norą išmokti labai svarbias istorijos pa-

„Valkirija“.

mokas. Tada beveik vienu metu skirtingose šalyse buvo kuriami vaidybiniai filmai, kurių centrinė figūra tapo A. Hitleris. Amerikiečių filme „Maksas“ (2002 m., režisierius Menno Meyjesas) labiausiai akcentuojamas tas laikotarpis, kai Pirmojo pasaulinio karo siaubus patyrė kareivis A. Hitleris galėjo tapti ryškiu vokiečių ekspresionizmo menininku, bet šią karjerą apsisprendė iškeisti į karo dievo šlovę. Robertas Carlyle'as filme „Hitleris: Blogio iškilimas“ (2003 m., režisierius Christianas Duguay) įtaigiai įrodo, kad paimti valdžią A. Hitleriui padėjo akiplėšiska drąsa, žmogiškosios psychologijos išmanymas ir, kalbant šiuolaikine terminologija, puikiai perprastos viešųjų ryšių technologijos. Net rusų režisierius A. Sokurovas tada išdrįso atsisakyti visų ankstesnių sovietinio kino štampu ir „Moloche“ į diktatorių pažvelgė su galiesčiu ir net užuojauta.

Pagal britų kino kronikos archyvo (British Pathé) internetinės svetainės duomenis dažniausiai iš čia istorija besidomintys internautai kopijuoją aš-

Lenkų savaitraščio „Uważam Rze“ viršelis.

tuoniasdešimties sekundžių trukmės kronikos įrašą, užfiksavusį A. Hitlerį 1933 m. tą dieną, kai būsimas fiureris tapo Vokietijos kancleriu. Perpus mažiau norinčiųjų nusikopijuoti Didžiosios Britanijos premjero W. Churchill'io kadrus prie 1931 m. baigiamo statyti *Empire State Building* ir JAV prezidento Johno Kennedy nužudymo kroniką.

Atsiranda net specialių turistinių maršrutų, kurių dalyviai gali pabūti autentiškose nacių „šlovės“ pantheonuose. Štai broliai lenkai džiaugiasi, kad jų teritorijoje (Gierložo miške, už 150 km nuo Lietuvos sienos) yra vienas išpūdingiausių ir dažniausiai lankomų karinio turizmo objektų Europoje – Vilko guoliu praminta slalpa fiurerio būstine (šio objekto pavadinimas – vok. „Wolfsschanze“ – kilo iš partinio A. Hitlerio slapyvardžio „Vilkas“).

Na, o mažame Austrijos miestelyje Braunaus kasmet daugėja turistų, ieškančių namo, kuriamė 1889 m. balandžio 20 d. gimė A. Hitleris. Jame būsimas tironas pragyveno vos dvejus pirmuosius metus, tačiau tūkstančiams neonacių ir šiaip smalsaujančių turistų tai – pats įdomiausias miestelio objektas. Ant jo nėra jokios memorialinės lentos, tik užrašas „Folkenbuchenrei“ (Viešoji biblioteka). Per gerą šimtmetį šiame name veikė pigus viešbutis, bankas, aludė, net mokyklėlė. O dabar čia pakistanietis įkūrės piceriją „La Luna“. „Manau, fiureris apsiverstų karste sužinojęs, kad jo gimtuoje namuose „žemosios rases“ žmogus atidarė restoraneli“, – pasakoja picerijos šeimininkas Ali.

Prieš kelierius metus Vokietijoje pasirodė dvi knygos, sukėlusios didelį visuomenės susidomėjimą. Henriko Eberle'io ir Matthiaso Uhlio „Hitlerio knyga“ (2007 m.) ir Rainerio Karlscho „Hitlerio bomba“ (2005 m.) atskleidė ne vieną paskutinių Trečiojo reicho fiurerio dienų paslapčių. Dar daugiau jų tikimasi sužinoti, kai bus paviešinta sovietiniuose archyvuose J. Stalino įsakymu užslaptinta tardymo medžiaga, kurią pavyko išspešti iš dviejų aukšto rango A. Hitlerio aplinkos SS kariņukų – fiurerio adjutanto Otto Günsche's ir kamardinero Heinzo Linge's.

Vadinasi, ir (ne)paprasto fašizmo temoje dar anksti dėti finalinę tašką.

Karas nebaigtas, kol nepalaidotas paskutinis kareivis

Nauji ginčai apie tai, kaip reikia vaizduoti nacių kine, spaudoje ir internetinėje erdvėje išspieškė ši pavasarį, kai Vokietijos TV kanalas ZDF parodė trijų serijų vaidybinių filmų „Mūsų motinos, mūsų tévai“ (2013 m., režisierius Philippas Kadelbachas), sulauskusi beprecedencio reitingo. Vien Vokietijoje ši filmų pažiūrėjo 21 mln. žmonių. Kai serialas tapo interneto nuosavybe, jo auditorija tapo daug kartų didesnė, o ginčai – aršesni. Kai kuriose šalyse reakcija buvo visai neadekvati rezultatui, o filmo aptarimo diskursas išėjo toli už siužeto ribų. Pamač ši filmą užpyko rusai ir lenkai. Rusų politikai apgailestavo, kad negali jo kūrėjų patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal Rusijoje jau įsigalintį straipsnį „Už melą ir pergalęs Didžiajame tévynės kare neigimą“. Lenkai pykti išliejo „nenuolankiųjų autorų savaitraščiu“ pavadinto leidinio „Uważam Rze“ („Manau, kad“) viršelyje išspausdinę Antrojo pasaulinio karo laikų koncentracijos stovyklos kalinės drabužiais aprenętą Vokietijos kanclerės Angelos Merkel nuotrauką šalia užrašo „Istorijos klastojimas“.

Kas tokio parodyta vokiečių filme „Mūsų motinos, mūsų tévai“, kad rezonansas pasiekė Rusijos ir Lenkijos aukščiausius politinius sluoksnius? Padėjimui pasiaiškinti.

Vaidybinis serialas pasakoja Antrojo pasaulinio karo istoriją nuo nacių įsiveržimo į Sovietų Sąjungą iki fašizmo krachos 1945-ųjų Berlyne. Nors autorai pasirinko veik epinį užmojį, jie nepretenuoja į šiam žanru būdingus apibendrinimus. Atvirkšciai, jų filmas – tai alternatyva „generolų kar“ modeliui. „Čia nėra generolų ir suknisto fiure-

„Mūsų motinos, mūsų tévai“.

paprasta – tu žudai, kad nenužudyti tavęs, ir visa da tikiesi, kad mirtis tave aplenkis.“ Sie ir panašūs jaunu kareivių žodžiai, dažnai skambantys filme, priverčia pažvelgti į karą ne iš vienos ar kitos apkasų pusės, o iš gerokai aukštesnių pozicijų.

„Dauguma žmonių galvoja, kad karą sudaro mūšiai ir kautynės. Is tikrujų viskas kitaip. Karas – tai nuolatinis laukimas. Nuolat lauki kitos atakos, kitos pietų porcijos, kito ryto.“

Ne visi filmo herojai sulaukė karo pabaigos. Iš penketo draugų gyvi liko tik Šarlota, Viktoras ir Vilhelmas. Kai jie tame pačiame bare, iš kurio patraukė savo kančią keliais, prisimena žuvusius draugus, tai skamba kaip *reviēm* VISOMS karo aukoms. Ir štai labai jaudina, nes mirties akivaizdoje VISI esame lygūs.

Kai kas filme ižvelgia gudrų manevrą. Atseit autorai nori pasakyti, kad vokiečių tauta nekalta dėl fašizmo nusikaltimų. Kalti tik amoralios politikos ideologai ir aukščiausieji vadai, siunčiantys pavaldinius į karą. O jie visada gali pasiteisinti: „Net jeigu istatymas yra blogas, geras vokietis turi jam paklusti.“

Ši problema filme tikrai akcentuojama. Bet ne ji supykė rusus ir lenkus. Rusams labai nepatiko scena, kurioje sovietų kareivai, įsiveržę į karo lauką ligoninę, be gailesties pribaigia sunkiai sužeistus vokiečių kareivius ir kaip išdavikę sušaudo medicinos sesele čia dirbusią rusę. O lenkai išsižiedė, kad su fašistais, o po karo ir su sovietų okupantais kovojo AR (Armijos Krajovos) partizanai pavaizduoti kaip arsūs antisemitai, kurie nepaliauja karatojų: „Žydai blogesni už komunistus ir rusus. Geras žydas – miręs žydas.“

Seniai pasakyta, kad karas išlaisvina pačius nuožmiausius žmogaus instinktus. Niekuo nepateisinamo žiaurumo tokiomis mūsų prigimčiai sveitimis aplinkybėmis visada netruksta. Didvyriškumas ir niekšybė visados greta, tai dvi to paties medailio pusės. Matydami vieną neturėtume pamiršti kitos.

Filmo „Mūsų motinos, mūsų tévai“ apnuogino skaudų nervą, o šios operacijos pasekmės iliustruoja tik tai, kad Antrojo pasaulinio karo žaizdos tebekraujuoja.

P. S. Vienas išmintingas žmogus yra pasakės: „Karas baigiasi tik tada, kai palaidojamas paskutinis kareivis.“ Lygiai prieš dvejus metus pasaulio žiniasklaida pranešė, kad Australijoje, būdamas 110 metų, mirė paskutinis Pirmojo pasaulinio karo mūšių dalyvis britas Claude'as Choulesas. Panaši žinutė apie Antrajį pasaulinį nuskambės negreitai. Todėl prieštaringu nuomonė (ir filmų) apie jį dar tikrai bus daug.

Niekas negrįš toks, koks buvo

Dvi šaunaus penketuko panelės taip pat neliko visą tautą apėmuisio patriotinio pakilimo nuošalėje. Šartlota (aktorė Miriam Stein), draugų vadina ma Čarli, mylėjo Vilhelmą, todėl, norėdama būti arčiau jo, su pagyrimu baigė sanitarių kursus ir pasiaukojamai rūpinosi sužeistaisiais ten, kur ją nublokšdavo likimas. Greta (aktorė Katharina Schüttler) buvo įsimylėjusi Viktorą Goldštainą (aktorius Ludwegas Trepte), bet vaikinas buvo žydas, todėl įsimylėjelius greitai išskyrė: Viktoras buvo išsiustas į koncentracijos stovyklą, bet iš traukinio pabėgo ir pateko pas lenkų AR (Armijos Krajovos) kovojo, o Greta, tapusiai aukšto rango gestapo kalininko Dorno meilužę, jos globėjas padėjo padaryti dainininkės karjerą. Tiesa, ji truko tol, kol meilužių santykiai buvo slapti, bet kai Greta ėmė šantažuoti Dorną, šis (nors ir ne be dvejonių ir sažinės priekaištų) liepė ją likviduoti, ir mirties nuosprednis buvo įvykdytas Šarlotenburgo kalėjime. O kai karas baigėsi, Dornas lengvai pakeitė gestapininko mundurą į civilio kostiumą ir... ēmė talkinti amerikiečiams skirstant vokiečius į kaltus ir nekaltus.

Iš brolių Vinterių liko gyvas tik Vilhelmas (aktorius Volkeris Bruchas). Nors ir apkaltintas dezerteravimu, jis išvengė sušaudymo ir buvo ištremtas į prasikaltusiu vermachto kareivių kuopą. Bet visgi grįžo gyvas namo, nors ir neispildė motinai duoto pažado išsaugoti savo jautriųjų brolių Fridhelį (aktorius Tomas Schillingas), kurį karas labiausiai suluošino.

„Niekas negrīš toks, koks buvo“, – sie pranašiški Fridhelmo žodžiai tampa viso filmo kamertonu ir primena ne mažiau skaudžią Williamo Faulknerio frazę: „Iš karo negalima grįžti nugalėtoju.“ „Mes buvome išvykdyti, o tapome žudikai. Kare viskas

18 Kinas

„Nemunas“ rekomenduoja

Gediminas JANKAUSKAS

Kitokio kino klube – „Bék, Lola, bék“

Paskutiniai seansai prieš ilgas vasaros atostogas Kitokio kino klube skirti vadinamajam Naujam vokiečių kinui. Ši terminą baigiantis XX a. dažnai vartojo kino kritikai, kalbėdami apie tuo metu festivalių publiką ir paprastus žiūrovus džiuginusius filmus, kuriuos kūrė jauni režisieriai. Tai iš tikrujų buvo gražus jaunos energijos proveržis, žavėjės aiškiai pasakojama (dažniausiai kriminaline) istorija, išpūdingais ir lengvai įsimenamais

personažais, greitu ritmu. Vienas pirmųjų tokio ki- no modelį išbandė režisierius Tomas Tykweris. Anksčiau jis kruopščiai kūrė rimto menininko reputaciją ir ši tikslą pasiekė daug festivalių aplankiusiais filmais „Mirtinai pavojinga Marija“ (1993 m.) ir „Žie- mos miegaliai“ (1997 m.).

Antradienį, birželio 18 d., Kitokio kino klube žiūrėsime tuoju po šiu jaunatviškų opusų sukurtą T. Tykwerio filmą „Bék, Lola, bék“. Raudonplau-

kės Lолос vaikinas Manis (aktorius Moritzas Bleibtreu) pateko į didelę bėdą. Iš mafijos vyrukų jis pa- siskolino šimtą tūkstančių markių, bet krepši su pinigais paliko metro traukinyje. Jei per dvidešimt minu- cių pinigai neatsiras, baisu net pagalvoti, kas Manui bus. Lygiai tiek laiko dabar turi Lola (ją labai įsimintinai suvaidino Franka Potente), kad jos myli- mas vaikinas liktų gyvas. Todėl juos abu gali išgel- bėti tik greitos merginos kojos. Taigi bék, Lola, bék!

Savaitgalis prie televizoriaus

Kai Adomas norėjo būti žmogumi

Jameo Camerono filmo „Titanikas“ sékmė pa- skatino ir kitus režisierius ieškoti panašių jūrinių siužetų. Režisierius Brianas Trenchardas-Smithas prisiminė istoriją apie karinį laivą „Britanikas“ (ketvirtadienis, 23.00 val., TV3), kuris net buvo pramintas mažuoju „Titaniko“ broliu dvyniu. Prasidėjus Pirmajam pasaulyiam karui „Britanikas“ gauna naują paskirtį – jame bus gydomi sužeistieji. Vokiečių šnipas išsiaiškina šią slaptą laivo misiją. O šnipą gali demaskuoti britų pasiuntinio guvernante dirbanti Vera Kempbel, likusi gyva po „Titaniko“ ka- tastrofos. Bet šiuos planus pakoreguoja meilė.

Naujoje LRT Kultūros rubrikoje „Liaudies ki- nas“ primenamas pirmasis režisierius Vytauto Ža- lakevičiaus pilnametražis filmas „Adomas nori bū- ti žmogumi“ (ketvirtadienis, 0.30 val., LRT Kultūra). Pagal Vytauto Sirijos Giro romaną „Buenos Aires“ sukurtoje dramoje jaunuolis Adomas prieškari- niame Kaune įsidarbina pasiuntinuku emigracijos biure. Vaikinas svajoja susitaupytį pinigų ir drauge su mylima mergina Liuce išvykti į egzotišką užjū- rio miestą. Svarbiausius vaidmenis atlieka Panevė- žio dramos teatro aktoriai Donatas Banionis, Bro- nius Babkauskas, Algimantas Masiulis, Vaclovas Blėdis, o visų jų mokytojas Juozas Miltinis, puikiai įkūnijęs Kapitoną, pakelia filmą į aukštą psicholo- ginio kino viršunes. Kur kas kukliau atrodo Adomo ir Liucės vaidmenų atlikėjai, kuriems akivaizdziai- trūksta jų vyresniųjų kolegų patyrimo.

Amerikietiškuose kriminaliniuose filmuose dažnai rodomi į keistus spektaklius panašūs apiplėsi- mai. Štai režisierės Katherine Bigelow filme „Ant bangos“ Pietų Kalifornijos bankus plėše keturi vi- riškiai, užsimaukšlinę Amerikos prezidentų kaukes. Tai šokiravo ir atrodė kaip ižūlus nacionalinių simbolių išniekinimas. Tačiau filmo „3000 mylių iki Greislendo“ (penktadienis, 20.10 val., Lietuvos ry- to TV) autorai ryžosi kur kas didesnei šventvagystei, nes Las Vegaso kazino apiplėsė Elvio Presley'o

antrininkai, sugebėjė išnešti tris milijonus dolerių. Bet tai tik pusė darbo. Kur kas didesnės problemos prasidėjo dalijantis grobį. Nors operacijos metu per susišaudymą pretendentų į pagrindinį prizą gretos gerokai praretėjo, o likusiuju šansai gauti didesnę dalį teoriškai padidėjo, praktika dažnai rodo, kad panašiais atvejais džentelmeniškas susitarimas ne- įmanomas. Juk visada atsiranda norinčiųjų pasisa- vinti visą banką.

Veiksmo trileriuose dažnai vaidinantis tamsiaodis aktorius Denzelas Washingtonas šiam pomėgiui lieka ištikimas ir filme „Degantis žmogus“ (penktadienis, 22.05 val., LNK). Gyvenimo mėtytas ir vėtytas specialiojo JAV jūrų pėstininkų būrio karys Džonas Krisis gauna pelningą darbelį – saugoti dešimtmetę Meksiko miesto turtuolio dukrą Pitą. Mažylei gresia pavojus, nes šeima jau sulaukė nežinomų nusi- kaltelių grasinimų. Tapęs Pitas angelu sargu rūstu- sis Džonas greitai susidraugauja su mergaitė, tačiau nepajégia jos apginti. Vieną dieną mergaitė pagro- biamą. Nusikaltėliai puikiai atliko operaciją. Bet jie nenumatė vienos aplinkybės. Džono įnirsis toks stiprus, kad tampa viską naikinančio gaisro liepsna. O „deganciam žmogui“ jokia kita įsimarkavusi sti- chija nebaisiai.

Nieko nebijo ir „Mirties instinkto“ (šeštadienis, 21.00 val., BTV) herojus nusikaltėlis Žakas Merinas, kurį prancūzų spauda dažnai vadino Paryžiaus gatvių Robinu Hudu. Jį suvaidino populiarus aktorius Vincentas Casselis, kurio charizma idealiai tinka vaizduojant negatyvaus žavesio turinčius blogiukus.

Užaugęs pasiturinčių buržua šeimoje Žakas Merinas (1936-1979) jau paauglystėje garsėjo nemo- tyvuotu agresyviu elgesiu, už kurį buvo išvarytas net iš dviejų mokyklų. Jam tarnaujant kariuomenėje kilo karas Alžyre, tad impulsyvus jaunuolis ne kartą žvelgė mirčiai į akis, tačiau atsisakė vykdyti karininko išakymą nušauti merginą įkaitę. Grįžęs namo Žakas tapo vienos Paryžiaus gaujos nariu, vė-

liau ēmësi individualios kriminalinės veiklos. Jam ypač patiko plėsti bankus. Tai jis darydavo taip ižūliai ir artistiškai, kad nesižavėti juo buvo neįmanoma. Dideli pinigai, išpūdingos gražuolės, nuolatinė rizika, turtingų žmonių grobimas, kraują kaitinantis konfliktai – nuolatiniai nesugaunamo bandito palydovai. Visus šiuos kriminalinės romantikos aspektus ne kartą apraše dideliais tiražais leidžiama Prancūzijos spauda.

Prie savo legendos kūrimo nemažai prisidėjo ir pats Žakas Merinas, kalėjime parašė autobiografinę knygą „Mirties instinktas“, pagal kurią ir sukurtas filmas.

Melodramą gerbėjams skirta graži meilės istorija „Garbinga kurtizanė“ (šeštadienis, 23.05 val., TV3). 1583 m. Venecijoje neturtinga jauna mergina Veronika Franko (aktorė Catherine McCormack) įsi- myli savo draugės broli aristokratą Marką, ką tik grįžusi iš Romos. Vaikinas taip pat neabejingo Venoniakai, tačiau Marko tévas visai nesvajoja apie tokią marcią. O atstumtai merginai nelieka nieko kito, tik pasekti motinos kurtizanės pédomis. Greitai Veronika tampa tikra Venecijos ižymybe, kurios pa- lankumo siekia ne vienas turtuolis. Bet ir dabar Mar- kui ji nepasiekia.

Fantastišiame veiksmo filme „Dienai po rytojauš“ (sekmadienis, 19.30 val., TV3) išvysime kur kas bai- sesnes stichines katastrofas, nei tos, kurias kasdien matome TV žinių laidose. Uraganai siaubia Los Andželę. Neregėta pūga užgrīvuā Indiją. Greipfrutų dy- džio ledų kruša bombarduoja Tokiją. Profesorius Ed- rienas Holas tyrinėja klimato pokyčius, kuriuos su- kėlė pragaištingas šiltnamio reiškinys. Be to, jis pri- valo surasti ir išgelbėti savo sūnų, kartu su draugais įkalintą milžinišku ledo miestu virtusiai Niujorke.

Tuojo po šio filmo 21.55 val. TV3 rodys veiksmo dramą „Pagrobimas“, kurioje pagrindinį vaidmenį atlieka Nicolas Cage'as. Už banko apiplėsimą aštuonius metus kalejės Vilas Montgomeris išeina į laisvę. Jo porininkas Vincentas visą šį laiką manė, kad Vilas kažkur paslėpė pavogtus 10 milijonų do- lerių. Jis pagrobia Vilo dukrą ir paskelbia ultimatumą – savo dalį nori gauti po 12 valandų.

Andrius JAKUČIŪNAS

Startuojančios vasaros re(n)ginių fragmentai

Džiugu, kad pastarąsias kelias vasaras kultūros gyvenimas sostinėje visiškai neapmiršta – o juk dar nesenai birželį ištikdavo visiškas štilis. Tiesa, praėjusi savaitė pažėrė ne kažin kiek naujienų, bet ateinančiosios atneš tikrai įdomių re(n)ginių.

Tam tikrą intrigą žada dešimties parodų ciklas „KŪNAS. Lietuvių grafika 1980-2013“, kuris bus rodomas devyniose sostinės meno galerijose. Vilniaus grafikos meno centras praneša, jog sudarant dešimt skirtingu kolekcijų atsižvelgta į dėsninių pasikartojančius formos ir turinio bruozus, siejančius įvairių autorių skirtingais laikotarpiais (nuo 1980 iki 2013 m.) sukurtais estampus.

Vilniaus galerijoje nuo birželio 12 iki liepos 6 bus pristatomomi 49 menininkai, kurių kūryba savitai ir išraiškingai byloja apie žmogaus kūną kaip apie vieną iš pagrindinių meninio vaizdavimo objektų. Organizatoriai teigia, kad pagal temas (daugiausia tai žmogaus kūno dalių ir veiksmų, procesų ir būsenų pavadinimai) suskirstytose ekspozicijose atispindi įvairios „žmogiškojo kūniškuo“ variacijos. Ciklo kuratorės Krisitna Kleponytė-Semeškienė ir Jurga Minčinauskienė pasirūpino, kad būtų išvengta dailininkų grupavimo pagal kartas.

,33 metų laikotarpis aprėpia 3 grafikų kartas. 9-ajame dešimtmetyje lietuvių ląkštineje grafikoje išivyravusios modernistinės tendencijos lémė, kad ankstesnis rupus liaudiškas estampas pasuko filosofiniu, simboliniu ir poetiniu keliu. 1980-ieji yra simbolinė šių tendencijų išivyravimo data. 10-ojo dešimtmecio pabaigoje nauja dailininkų karta suteikė grafikai postmodernistinių bruozų. Tiesa, lietuvių estampas niekada nepraro ryo su gaja liaudiška tradicija, kurios atgarsiai gana stiprūs ir vėlesnių kartų kūryboje. Nuo 1980-ųjų iki šiandienos grafika atskleidė gana įvairias savo puses: galima gilintis į jos prasmui sluoksnius, interpretuoti, suteikiant asociatyvių reikšmių, mėgautis turtingais paviršiais – nuo subtilių giliaspaudės pustonių iki įtaigios autinės technikos“, – atkreipia dėmesį rengėjai.

Dešimt ekspozicijų aprėpia plačią stilių ir raiškos panoramą: nuo dekoratyvių iki eksprezivų, apibendrintų formų, nuo archaiškos iškiliosios spaudos iki įvairiausią giliaspaudės, plokščiaspaučės, trafaretinės spaudos variacijų. Keičiančios technologiniam ir istoriniam kontekstui, keitėsi ir žmogaus – vieno svarbiausiu meninės raiškos objektu – įvaizdis, dažnaiusiai traktuojamas metaforiškai, atveriantis socialinius, kultūrinius, istorinius, egzistencinius ir filosofinius prasmui kladus.

Greta naujausių estampų pristatoma ir nemažai kūrinių iš lietuvių grafikos „aukso fondo“ – kiek primiršti ar pirmąkart rodomi ląkstai šiandienos kontekste suskamba naujai. Išskyrus keletą išimčių, kolekcija sudaryta remiantis griežtu ląkštines grafikos, t. y. atspaudo ant popieriaus, principu. Samonitoriai vengiamo „besalygiško naujumo kompleksu“, kurie kamuoją šiandieninį meno lauką. Tai žvilgsnis į lietuvių grafikos višumą, atskleidžiant daugiaiyp žmogaus kūno vaizdavimą keleto kartų kūryboje“.

Parodos: „Veidai“ ir „Jégos“ („Arka“), „Atminis“ („AV17“), „Įsikūnijimai“ („Kunstkamera“), „Randai“ (Marijos ir Jurgio Šlapelių namas-mu-

ziejas), Širdis („Meno niša“), „Dienoraštis“ (Modernaus meno centras), „Raumenys“ (Paménkalnio galerija), „Jos kalba“ (Vilniaus grafikos meno centras), „Būsenos“ (Vilniaus vaikų ir jaunimo meno galerija).

Kiek anksciau, birželio 11 d., Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus Tolerancijos centre atidaroma litvakų kilmės menininkės Cécile Reims grafikos darbų paroda „Cécile Reims graviūros“. Kūrinių atkeliauja iš Judaizmo meno ir istorijos muziejaus Paryžiuje (*Musée d'art et d'histoire du Judaïsme, MAHJ*) bei Saint-Roch prieplaidos muziejaus Issoudune (*Musée de l'Hospice Saint-Roch d'Issoudun*).

Kybartoje užaugusi, dabar Prancūzijoje gyvenanti litvakų kilmės grafikė C. Reims (g. 1927) šių metų sausį įvertinta aukščiausiu Prancūzijos apdovanojimu – Garbės legiono ordino kavalieriaus titulu (*Chevalier de l'ordre de la Légion*). 2011 m. menininkai įteiktas ir „Prix Maratier“ apdovanojimas, kurį įsteigė tapytojo Michelio Kikoine'o dukters Claire Maratier įkurtas Pro-MAHJ fondas.

C. Reims mokėsi graviūros meno pas žinomą graverį Josephą Hechtą (1881-1951). Jos kūrybai didelę įtaką turėjo gyvenimo draugas dailininkas ir rašytojas Fredas Deuxas (g. 1924), manoma, pasiskatinęs grafikę domėtis transcendentinėmis temomis. Taip gimė garsi dailininkės darbų serija pagal Ovidijaus „Metamorfozes“ ir siurrealistų garbinto poeto Isidore-Lucien Ducasse's (1846-1970), pasirašinėjusio Grafo Lotreamonto slapyvardžiu, „Maldororo dainas“.

C. Reims – graviūros meistrė: interpretuodama raižikliu ir sausa adata ji sugebėjo ant vario perkelti kitų menininkų kūrybą. Menininkė yra sakiusi: „Graviruoti man yra malonumas ir džiaugsmas: dešine ranka švelniai, tvirtai ir santūriai spaudžiu raižikli, o jis skverbiasi, rėžia vari, kurį kairiaja sukioju pirmyn atgal, kol įrankio galiuku įbrėžiu liniją, įrežiu griovelį, paklūstantį mano norui.“

„Parodos tikslas – atskleisti daugybę išskirtinių grafikės veidų, surinkti atkurtus pasaulius ir savitai atkartotus menininkus. Parodyti visus tuos ir tas, kuo buvo C. Reims“, – teigia rengėjai. Jie taip pat siūlo pasižiūrėti režisierius Mathieu Chatelier dokumentinį filmą apie C. Reims ir jos vyro F. Deuxo gyvenimą bei kūrybą „Žiūrėk, kuo virsta šešėliai“ (2010 m.).

Žydiškają temą praplečia ketvirtadienio vykšmas Lietuvos dailės muziejuje Vilniuje – čia iškilmingai išpakuotas iš Niujorko aplukdytas konteineris su pasaulinio garso dailininko Arbit Blato (1908-1999) paveikslais. Išpakuojant krovinių dalyvavo Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys ir muziejaus konsultantas, A. Blato šeimos draugas Vilius Kavaliauskas. Vilnių pasiekę daugiau nei šimtas darbų – dailininko aukso fondas. Dauguma jų buvo saugoti A. Blato name Venecijoje. Gautos menininko kolekcijos paroda ketinama rengti rudenį Vilniuje, naujame Vytauto Kasiulio dailės muziejuje.

Po išpudingo A. Blato dovanotos kolekcijos pristatymo Nacionalinėje dailės galerijoje 2011 m. vasarą Lietuvos dailės muziejui buvo perduotos dailininko skulptūros ir paveikslai, sukaupti jo name ir dirbtuvėje Venecijoje. Paskutiniam žings-

niui A. Blato šeimą – našlę Reginą Resnik ir išsūnį Michaelą Davisą – pastūmėjo žinia apie Lietuvos pirmininkavimą Europos Tarybai ir tai, kad šia proga mūsų šalis pristato savo kultūrą Europos bendrijai.

Galbūt verta apsilankysti Vilniaus rotušėje, kuriroje savo parodą pristato tapytojas Linas Cicėnas. Nuo studijų laikotarpio kūrinių iki naujausių paveikslų – tokia didžiulė šio menininko paroda sostinėje surengta pirmą kartą. „Maniau, kad Vilniaus rotušė gerokai didesnė. I ją netilpo daugiau negu pusė mano darbų. Galėčiau tris ar keturias tokias rotušes jais užpildyti“, – sakė 45 metų suaktį švenčiantis menininkas.

„Vos įžengus į rotušę pasitinka keletas provokuojamų menininkų autoportretų. Netoli ese pamatai ir naujų darbų – milžinišką koliažą iš senų fotografių. Viename jų antikvarinio atviruko užrašas skelbia „Sveiki atvykę į Vilnių“. Ties laiptais rymo didžiulis sfinksas, o antrame aukšte stebina įvairios madonų bei tokų istorinių asmenybų kaip Vytautas Didysis interpretacijos. Didžiuojuje L. Cicėno drobėje šalia milžiniškų bičių galima išvysti ir garsiosios britų grupės „The Rolling Stones“ narių veidus. Tai nevienintelė užuominai į tai, kad muzika šio dailininko gyvenime ir kūryboje užima svarbią vietą“, – parodą pristato vienas didelis šalias dienraštis.

Pats menininkas teigia, jog ši paroda – tarsi iššūkis mėnesio pabaigoje rengiamai meno mugė „Vilnius Art“. „Kolekcininkai galės palyginti mano darbus ir tai, ką pamatys „Litexpo“ parodų rūmų garduose.“

Dar viena jubiliejinė paroda birželio 5 d. atidaryta sostinės „Juozas Art“ galerijoje. Anot penkiadesimties metų suaktį švenčiančio žinomo menininko Audrius Gražio, jo paroda „Aukso amžius“ skirta kūrybos keturiadesimt penkerių metų suakčiai paminėti. Kaip pabrėžiama, ji yra tarsi simbolinis jau penkerius metus Belgijos sostinėje gyvenančio, daug parodų Briuselyje ir Paryžiuje surengusio menininko grįžimas į Lietuvą. Beje, tai jau penktoji jo personalinė paroda šiaisiai metais. Dauguma kūrinių parodose pristatomisi pirma karta.

Kodėl „Aukso amžius“? I ši klausimą autorius atsako klausimui: „Kada ateina aukso amžius? Kai tau šešiolika, trisdesimt trejų ar šešiasdesimt devyneri? Ne, jis šiandien. Dabar. „Parodą lydi šia proga išleistas naujas nestandardinis tapybos darbų katalogas „Paralelės“. Jis sudarytas iš 10 dalių, kurios atspindinė A. Gražio kūrybos etapus nuo poakademinių laikotarpio, abstrakčių darbų iki portretų ir erotikos.“ Čia viskas susiję – tapyba, fotografija, kinė, muzika, kelionės ir gyvenimo išpuždžiai“, – sako A. Gražys.

Katalogo ižangoje filosofas Leonidas Donskis rašo: „Vis dėlto kiekvienas gyvenimo ir mūsų tapatybės fragmentas yra svarbus. Nieko nėra neįreikšmingo šiame tēkmės ir nenutrukstamos kaičios pasaulyje. Idėmiai pažvelk į save kiekvienoje laiko atkarpoje, nes rytoj būsi ją praradės – tai žinia, kurią siunčia gilus, reflektivus, bet kartu spontaniškai įvairiapusis ir nenuuspėjamasis Audrius Gražio menas.“

Remigijus VENCKUS

Galios ir valdžios nepasirodymas regimajame tapybos naratyve

„Prisėdo prieš kelionę“.

VšĮ „Artkomas“ rengiamas tarptautinis vaizduojamosios dailės festivalis „Menas senuosiuose Lietuvos dvaruose“ pristato latvių dailininko Reinio Virtmanio (g. 1976) tapybą. Su dailininko kūryba galima susipažinti: gegužės 4-birželio 11 d. Kelmės krašto muziejuje (Dvaro g. 5, Kelmė), **birželio 14–liepos 10 d. Ryšių istorijos muziejuje** (Rotušės a. 19, Kaunas), liepos 25–rugpjūčio 25 d. Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejuje (Vilnius g. 41, Vilnius).

Paminėtina, kad dailininkas 1998 m. baigė taikomojo meno koledžą, o 2004 m. – Dailės akademiją Rigoje (Latvija). Dirbo dizaino srityje ir iliustravo knygas. Surengė autorinių parodų Latvijoje ir Estijoje. Dalyavo meniniuose projektuose ir parodose Latvijoje, Belgijoje, Danijoje, Austrijoje.

Manau, nesuklysiu teigdamas, kad R. Virtmanis iš prigimties yra daiktų stebėtojas. Kurdamas vieniems jų dovanaja gyvybę, o kitiems ji labiau nei bet kada atimama. Panašiai ir vaizduojant gyvuosius organizmus. Tikrovės perkėlimo į atvaizdų pasaulį procesas neatsiejamas nuo žinojimo apie regimuosius. Daiktai perkeliami ir sukeičiami tik tuomet, jei žinojimo sistemoje esti stebinčiamas aktualiai stebimo daikto reikšmė. Tačiau meninėje sistemoje glūdintys ir tarpsiantys daiktai ne visuomet turi ką nors bendra su visuotinu žinojimu. Menininko, kitaip nei bet kokia kita veikla užsiimančio žmogaus, žinojimas yra daug savotiškesnis, individuelinis, nepaklūstantis vyraujančiomis žinojimo formoms, neįsitekiantis populiarajam protui ir patirčiai. R. Virtmanio atvaizdų sistema veikia kaip ironiškas žinojimas, atveriantis tas prasmes, kurios glūdi už tvarkingos ir sisteminges tikrovės. Tapytojo kūryba – klausimas apie prasmes ir reikšmes, esančias už reprezentacijos. Dailininkas tarsi teigia, kad už repre-

zentacijos glūdi tam tikri galios ir valdžios kėslai. Šią mano idėją galima patikrinti apmąstant keletą dailininko kūrinių.

R. Virtmanio drobėje „Tarp įsivaizdavimo ir realybės“ regimos trys žmogystos, *dėvinčios* gremėžiškas, akivaizdžiai kūno proporcijų neatitinkančias galvas. Čia jos dėvimos kaip apdangalai arba papuošalai (it skurdžius dabinančios skrybėlės). Proporcijų neatitikimas žymi intencionalią dailininko ironiją, nukreiptą portretuojamojo arba įsi-

vaizduojamojo pozicijų link. Galvos, vaizduojant reprezentatyvius kūnų pozas, sustingdytus (tarsi prieš primityviają *camera obscura*) judesiui, tam-pa ne tik kūrinio centru, bet ir slėpinio žymenimis. Reprezentacija tiek sukaustyta, jog akimirkšniu sujudėjus personažui (tarsi prieš *camera obscura*) atvaizdo paviršiuje būtų įrežtas bekūnis, permato mas šméklos kontūras. Štai kūrinio esmė! Štai į ką nukreipta ironija! Iš baimė pasirodyti tikram ir menam. Iš baimė būti įrežtam, t. y. pažeistam.

Menkystos dabinasi ir puikuojasi tuščiavidurėmis galvomis, kuriomis tarsi kompensuojamas galios ir valdžios troškulys. Ši dabitos poza *išlaužiama* geidžiant būti *kitu*, nesančiu tikroje tikrovėje. Mano manymu, meno kūriniuose formų deformavimui ir didinimui pasireiškianti ironija patį darbą leidžia suvokiti kaip stebuklingą lupą. Pasitelkiant kūrinį kaip instrumentą, skirtą pasaulio tikrumui pamatyti, pamažel aiškėja, kad tikra tikrovė be lupos (šiuo atveju – be tapybos kaip įrankio) niekada nepasirodo. Taigi R. Virtmanio drobėse galios stiprinimo geismas sugestijuojamas neproporcingai dideliu vaizduojamojo kūno formų.

Gilinantį tapybos kūrinį patiriamas ne tik tikrovės daikto (arba gyvo organizmo) prasmės ir reikšmės kūrimas, bet ir to, kuris tampa *kitu*, t. y. būtent to, kuris, perkeliamas į drobę, virto nei gyvu, nei mirusu. Menas sukeičia tikrovę, žaidžia su ja ir tikrina jos ribas. Tai, kas atsiduria drobėje, visada intencionaliai arba atsitsikitinai iškrairopoma. Čia perkėlimas gali būti sulyginamas su kvantinės fizikos posituluojama kelione laiku ir erdve, kur struktūra ardoma ir iš naujo surenkama. *Kitas* jau nėra identiškas regimojo atspindys veidrodyje. *Kitas* išlai-koto tam tikrus regimojo rudimentus, ant kurio žiūrovas lygindamas tarsi užkelia savo atvaizdą ir reginį pasavina kaip pasakojimą apie save. Tai-gi šiuo atveju dailininkas R. Virtmanis yra alchemikas, kuris aktualias reikšmes paverčia neaktu-

„Kosminio masto džiaugsmas“.

aliomis (arba atvirkščiai). Situacija teigia prigimtinę dailininko norą manipuliuoti regimaisiais ženklais ir tarsi sukeisti vietomis tiesos bei melo poziciją. R. Virtmanio tapyboje programiškai plėtojama kūno formų deformacija tik iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip pokštas, kaip formas, gyvenimo būdo, įpročio ir pan. pajuoka. I kūrinį žvelgti dera kur kas atsakingiaus, nes pirmas išpūdis jau savaime yra klaudingas ir deziorientuojantis. „Nuskaityti“ kūrinio paviršių – pats profaniškiausias meno vartojimas. Paviršius – it graikinio riešuto kevalas. Ką galime rasti už jo? Sveiką arba parazito dorojamą branduoli? Manau (tarsi vadovaudamas sociologiniu požiūriu), po kūrinio forma galima atrasti kitą. Čia kitas – sveikos visuomenės arba tos, kuri kirmija ir su pasigardžiavimu yra dorojama, naviko, atspindys.

Meno kūrinio vartotojas (žiūrovė) irgi yra sa-votiškas parazitas, o ypač drąsus vartotojas ir / ar meno kritikas. Drąsa leidžia perskaityti tai, apie ką net pats autorius negalvojo. Štai kūrinį „Kosminio masto džiaugsmas“ regiu kaip formą, žymincią velnišką prisdengimą nekaltumu. Trykštantis džiaugsmas tycia pabréžiamas deformuotomis kūno proporcijomis bei netiketu rakursu. Personažas tarsi fotografijoje nutapytas iš apačios. Atverčtas galva jis stebi dangų, o šalia stovi kelioninės lagaminas. Perspektyva pabréžiamai kariojoje paveikslo pusėje iškurdinant žemę namelių liniją, o fone driekiasi debesuota jūros pakrantė, kuri kaip grësmingas dykuma ribojama turėklų. Galbūt kitiems žiūrovams šis kūrinys neatrodo toks grësmingas, kaip glauktai aptartas, vaizduojantis galvas dëvinčius kūnus, bet aš visgi aprašysiu patirtą išpūdį. Išsišiepęs ir be galio pozityvus personažas, ant kaklo pamauta galva, pilkas paltas – visa tai tik nekaltą naratyvą sugestijuojantis kūrinio paviršius. Ypač teigiamus asmenis aš dažniausiai traktuoju kaip kaukėtas personas. Jie slepija daugybę nusivylimų, traumų ir kitų panašių patirčių. Nenuoširdi arba įtartina emocija sukelia virtinę klausimų, tarkim: kada ant kaklelio pamauta galva sprogs ir išlaisvins demoną? Mano akimiš, šis nekaltas veidelis pasirodo tarsi Hitleris, prisdengęs Mesijo grimasa. Patikėti juo – tai patikėti ir išlaisvinti galios bei valdžios trokštantį žvérij, kuris tūno pozityviojo (drobėje vaizduojamo kito) viduje. Šiuo atveju išsprūstantis kitas – savotiškas kito kitas, vedantis prie tam tikrų jau visuotinai patirtų negatyvių kultūros naratyvų link civilizacijai žinomų skaudžių patyrimų.

Aptardamas kūrinį „Kosminio masto džiaugsmas“ atlikau dekonstruktivų kritikos gestą. Atpažįstamą pavidačiai kitu atpažįstamu (Hitleriu). Tai padaryti man padėjo žinomas Hitlerio įvaizdis (arba žinios apie kultūroje eksploatuotus atvaizdus) bei asmeninės antipatijos šiai istorinei figurai. Taigi menininko žinojimas nėra baigtinis, o jis pasitelkus kuriamas menas yra klausimas apie pažįstamą pasauly. Taigi galima teigti, kad bet kokios meninės komunikacijos metu lieka prigimtinis žmogaus siekis manipuliuoti ženklais. Nuo pirmyjų kūrinio gimimo žingsnių yra meluojama bei formuojanas savitas požiūris į pasauly. Šiame tekste plėtota kūrinii analizė rodo, kad tiek realybės, tiek kūrinio stebėjimo metu pirmiausia išryskinamos detalės, aktualios pačiam žiūrėtojui. Čia žiūrėjimas yra ženklų diferencijavimas, skirstymas į artimus ir svetimus, suvokiamus ir nesuvokiamus. Galiausiai tai, kas tampa įdomiu žiūrinčiam asmeniui, nepastebimai virsta klausimų virtine. Klausama, ar tai, kas regima, taip pat yra įdomu, prasminga ir reikšminga visai aplinkui mane kaip centrą egzistuojančiai kultūrai. Iš dalies klausiant ir atsakant nustatoma kūrinio kaip daugialypio ženklo (arba ženklų visumos) kokybė. Klausdamai apie ženklo reikšmę tikriname ir savo suvokimo bei patirties gylį. Nors tada lyg ir paaikščia, kiek ta tiesa, kuria vadovaujamės, pasitikime, tačiau neatmetama prieplaida, kad meno skeleidžiama tiesa apie pasauly yra neadekvati tai, kurią patiria žiūrovės.

Pranašas, kuriuo netikėjome

Atkelta iš 15 p.

V. Kandinskis: Didelės svarbos laikais dvasinė atmosfera taip pripildyta tam tikru siekiu, tiksliai išreikšta būtinybė, kad nesudėtinga tapti pranašu. Tokie posūkio periodai, laikai, kai vidinė, nuo paviršutiniškos akies paslėpta branda nematomai duoda nesulaikomą postūmį dvasinei švytuoklei, kurią ta pati paviršutiniška akis mato kaip daiktą, nekintančiai siūbuojantį tame pačiame prietaise. Tačiau švytuoklė dësningai kyla, vieną akimirka išlieka viršuje ir leidžiasi į naują kelią, nauja kryptimi. Stebétina, beveik neįtiketina, kad „minia“ netiki šiuo pranašu.

V. Luckus: Mano fotografijos – akimirkšnio impulsas. Jose nėra manęs kaip fotografo, yra dialogas, atsiremiantis į mane. Tai gyvas salytis su tikrove. Mano tikrovė – santykų painiava. Jos jėga sprogsta į visas puses, vienais lygiais ir įgauna įvairias formas. Ji turi nesuskaičiuojamus, amžinai kintančius taškus. Aš negaliu sustabdyti jos ritmo – turi jam paklusti. Tačiau visada bandau izoliuoti nors keletą centrų, judrių jos kryžkelį, kad spėčiau sustabdyti laiką, pagauti ji nors akimirkai, iš dalies pakeiciant iprastą gyvenimo stebėjimo matą.

Sigitas Gedė:

Poezija – tarp dviejų žodžių ar periodų uždaryta dvasia, tai, kas nepagaunama.

Uždaryk nepagaunamą paukštį. Taip, kad būtų ir laisvas.

Metafora – paukštis, kuris vienu sparnu plasnoja erdvę.

Už kito tu ji laikai.

Poezija arba alsavimas.

Lyg ir nebaigtta.

Sustoti taške, kuris iš tikrujų iliuzinė.

Laikinas taškas: kaip jaguarui prieš šuoli, sugriebiant auką.

V. K.: Menininkas, nematantis tikslą net meniskai antrinti gamtos reiškiniams, yra kūrėjas, kuris nori ir turi išreikšti savo vidinį pasauly. Jis su pavydu stebi, kaip natūraliai ir lengvai tai pasiekiamą muzikoje, kuri mūsų laikais yra mažiausiai materialių menų sritis. Suprantama, kad jis vadovaujasi ja ir bando surasti tas pačias priemones savo mene. Iš čia kyla šiuolaikinės paieškos ritmo ir matematinės, abstrakčios konstrukcijos srityse.

V. L.: Supratau, kad abstrakcija yra kur kas gilesnė nei reali realybė. Abstrakcija, kuri yra mumyse, veikiausiai ir galaktikose, abstrakcija tų muzikos garsų, kuriuos mes girdim, bet negaliu pasinaudoti kaip daiktu. Tai dieviški jausmai, tai kažkas aukščiau, giliau. Nors suprasti gyli, kai yra gili, labai gili, nėra to centimetro, metro, kilometro supratimas, tai gylio begalybės supratimas arba supratimas gamtos ritmiškumo. Kaip lėtai auga liandra, kaip lėtai ji kabinasi, siekia savo, aplėbia medį, apsiveja augdama, naikindama ji. Norečiau, kad su savo abstrakčia harmonija menas įgautų tą dieviškąją prasmę.

S. G.:

Žmogus perstatą daiktus ne gamtoj, o savo sieloj.

Kūryba vyksta vidinėje erdvėje.

Už akių ir kaktos. Akių dugne.

Gal dėl to reikalinga begalinė žydra erdvė.

„Porcija ledų“. Iš ciklo „Ispūdžiai“. 1958-1987 m.

Akių dugnas. Jūra. Skliautai.
Skliautų būtinybė.

Prasivers jūroj kriauklė ir iš jos kyštels galvą žmogus.

Ištiesintas skliautas – plokštuma – aibė mažyčių figūrų.

Paukščių – žuvų – žmonių.
Tik gyvų. Amžinų formų.

V. K.: Tikras meno kūrinių gimsta paslaptingu, mislingu, mistiniu būdu „iš menininko“.

V. L.: Ištrūkti iš geležinių fotografijos spąstų! Akimirką atsiduoti baisiai sapno iliuzijai! Siūlau daugiau nei gyvenimo atspindėjimą – siūlau naująja pasauly, kurio ribos plečiasi tol, kol susilieja su mūsų proto ribomis.

S. G.:

Išardytu kalbos ryšius – išardytu pasaulio santykius.

Nublokšti nuo savęs tinklą, kuriuo gaudom pasauly.

Naujai statyti visatą.

Tai, kas buvo viršų, turi atsikliūti apačioj.

Vertikalė – horizontalė.

Naujai viską sujungti.

Taip iš naujo suprasti visumą.

V. K.: Samoningu ar nesamoningai menininkai sekia Sokrato žodžiai: „Pažink save patį.“ Samoningu ar nesamoningai jie pradeda remtis savo medžiaga; jie ją tikrina, pasveria jos elementus, būtinu jų meno sukurimui, vidinę vertę ant dvasinių svarstyklų.

V. L.: Kartais abejoju, ar apskritai reikia fotografuoti. Pats gyvenimas toks pilnas faktūros, formų, siužetų, kvapų, judeisių, kad mūsų mechaninis meno išreiškimas atrodo dirbtinas, sentimentalus, miescioniskas, neužbaigtas, o jeigu ir užbaigtas, tai ribotas, juokingas ir uždaras.

S. G.:

Kūryba – baisi bedievystė.

Éjimas prieš dievišką valią.

Kas ką?

Jis. Bet vėlgi – tik vieną, laikiną kraują ir kauką, vandenį, užpildžiusį amžiną formą.

Atimdami iš dievo amžinas formas, nelyginant indus iš šeimininko, prilygstame jam.

Dvi boržės apokaliptinėj šviesoje.

Dvi boržės ir mažytis sakalas tau ant rankos.

Vito LUCKAUS ir Šiaulių „Aušros“ muziejaus archyvų nuotraukos

22 Kampus

13 d., ketvirtadienį, 18 val. Atsiveikinimas su spektakliu. Ilgojoje salėje – Aušros Marijos Sluckaitės „Antigonė Sibire“. Vienos dalies drama pagal Jeano Anouilh'o „Antigonę“. Režisierius Jonas Jurašas. Spektaklio trukmė – 2 val. Bilietu kainos – 20, 35 Lt.

Teatro kasa (Laisvės al. 71) dirba kasdien 10.30–19 val., tel. 22 40 64. Bilietus taip pat platina *Tiketa*.

Kauno kamerinis teatras

13 d., ketviradienį, 18 val. Michal Walczak „Pirmasis kartas“. Dviejų dalių spektaklis. Režisierius Stanislovas Rubinovas. Spektaklio trukmė – 2.10 val. Bilietu kainos – 24, 30 Lt.

Teatro kasa (Kęstučio g. 74A) dirba I–V 14–18 val., VI–VII 11–18 val., tel. 22 82 26. Bilietus taip pat platina *Bilietai.lt* ir *Bilietu pasaulis*.

13 d., ketvirtadienį, 19 d., trečiadienį, 19 val. Gintaro Grajausko „Rezervatas“. Režisierius Alius Everskis. Spektaklio trukmė – 1.40 val. Bilieto kaina – 20 Lt.

Teatro kasa (Laisvės al. 71) dirba kasdien 10.30–19 val., tel. 22 40 64. Bilietus taip pat platina *Tiketa*.

XVIII Pažaislio muzikos festivalis

13 d., ketvirtadienį, 18 val. Kauno valstybinėje filharmonijoje – fortepijono magas Andrius Žlabys (fortepijonas). Programoje: Johann Sebastian Bach, Edvard Grieg, Johannes Brahms, Robert Schumann, Sofia Gubaidulina. Bilietu kainos – 15, 20 Lt.

14 d., penktadienį, 17 val. M. K. Čiurlionio dailės muziejuje – kamerinės muzikos vakaras Gedulo ir vilties dienai paminėti. Amerikos virtuozai: Emmanuel Borowsky (smuikas), Cecylia Barczyk (violončelė), Frances Grace Borowsky (violončelė), Elizabeth Borowsky (fortepijonas), Charles Borowsky (balsas ir lūpinė armonikėlė). Programoje: Max Bruch, Kazimierz Wilkomirski, Dick Smith Elizabeth Borowsky, Johannes Brahms, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio ir ansamblis narių kūriniai. Bilieto kaina – 16 Lt. Bilietu skaičius ribotas.

14 d., penktadienį, 18 val. Seniausiamie Lietuvos cukraus fabrike (P. Armino g. 65, Marijampolė) – Gedulo ir vilties dienai paminėti: Wolfgang Amadeus Mozart Requiem. Kauno miesto simfoninių orkestras (vadovas Algimantas Treikauskas, vyr. dirigentas Imants Resnis, Šiaulių valstybinis kamerinis choras „Polifoni-

ja“ (vadovas Tomas Ambrozaitytė). Solistai: Raminta Vaicekauskaitė (sopranas), Rita Preikšaitė (mecosopranas), Mindaugas Zimkus (tenoras), Tomas Ladiga (bosas). Dirigentas Petras Bingelis. Iėjimas nemokamas.

15 d., šeštadienį, 17 val. Pažaislio vienuolyno bažnyčioje – „*Vidi aquam*: postmodernaus ir griegiškojo choralo dialogas“. Idėjos ir projekto autorė – kompozitorė Diana Čemerytė. Ansamblis „Frankfurter choralschola“ (Vokietija): Johannes Sell (vadovas), Maria Monninger, Almut Rößler, Regina Engel, Jakob Fritz, Helmut Müller, Diana Čemerytė. Jungtinis fleitų kvartetas: Polina Blüthen (Vokietija), Vytautas Sriubikis (Lietuva), Vytenis Giknius (Lietuva), Giedrius Gelgotas (Lietuva). Solistė Maria Monninger (sopranas, Vokietija). Iėjimas nemokamas.

16 d., sekmadienį, 17 val. Kauno valstybinėje filharmonijoje – „XX amžius: nykstantis peizažas“. Novgorodo filharmonijos kamerinis orkestras (Rusija). Solistai: Ekaterina Pisareva (arfa, Rusija), Elena Krasnova (smuikas, Rusija) Denis Dorofejev (altais, Rusija), Aušra Lukoševičiūtė (fleita), Andrius Bernotaitis (klarnetas). Dirigentas ir pianistas Jurij Serov (Rusija). Programoje: Edward Elgar, Maurice Ravel, Gavril Popov, William Alwyn, Béla Bartók, John Williams, Ennio Morricone, Astor Piazzolla. Bilietu kainos – 15, 20 Lt.

Bilietus i festivalio koncertus galima įsigyti: Kauno valstybinės filharmonijos kasoje (II–VII 14–18 val., tel. 8 (37) 20 04 78, el.p. info@kaunofilharmonija.lt); renginio vietoje viena valandą prieš renginį; bet kurioje „Tiketos“ kasoje.

15 ir 16 d., šeštadienį, sekmadienį, 16 val. Vytauto Didžiojo Karo muziejaus sodelyje – varpų muzikos koncertai. Skambės pasaulio muzikos motyvai. Kariljonu skambins Giedrius Kuprevičius.

13 d., ketvirtadienį, 18 val. Kauno tautinės kultūros centre (A. Jakšto g. 18) – tapybos mokymai jaunimui ir suaugusiesiems „Prie molberto“: portretas. Veda dailininkas Gvidas Latakas.

15 d., šeštadienį, 15 val. KTKC – paskaita „Varšavidžio viršmas: Rasa, Kupolė, Krešės, Joninės“. Lectorius Aleksandras Žarskas.

17 d., pirmadienį, 18 val. KTKC etninės veiklos studijoje (Kalniečių g. 180) – mokymai jaunimui ir suaugusiesiems „Kūrybos džiaugsmai“: koliažo technika. Veda dailininkė Dalia Žiurkelienė.

18 d., antradienį, 18 val. KTKC – mokymai jaunimui ir suaugusiesiems „Vakarojimai seklyčioje“: „Dovanėlė Jonui“ (tekstilės gaminiai). Veda Daiva Vainauskienė.

19 d., trečiadienį, 18 val. KTKC – vakaronė „Šokim!“: Joninių rateliai ir žaidimai. Veda Daugaiė Glinskienė. Iėjimas nemokamas.

Festivalis „CREATUR Live Art“

13 d., ketvirtadienį,

18 val. Fluxus ministerijoje (Jonavos g. 3) – Beno Šarkos (LT) performansas „Vabi Sabi Vababi“.

19 val. galerijoje „Meno parkas“ (Rotušės a. 27) – Ramūnas Jaras (LT) performansas „Fpaurea“.

14 d., penktadienį,

12–19 val. galerijoje „Meno parkas“ – (DE) Karolina Kubik (PL) „MPA-B“ video dokumentacijos.

17–19 val. galerija „Meno parkas“ – festivalių pristatymas: „MPA-B“ (Francesca Romana Ciardi, DE), „PALS“ (Lovisa Johannsson, SE), „Live Action“ (Joakim Stampe, SE).

19–20 val. galerijoje „Meno parkas“ – Orion Maxted (GB/DE) performansas.

10–22 val. Fluxus ministerijoje – performansių: Anais Heraud (FR/DE) „Maklineti“, Francesca Romana Ciardi (GB/DE) „NePaisantNieko“, Nathalie Mba Bikoro (GA/FR/DE) „Mes nusileidome“, Lala Nomada (MX/DE) iš serijos „Pienas“.

15 d., šeštadienį,

12–18 val. galerijoje „Meno parkas“ – video dokumentacijos: „PALS“ (SE), „Live Aktion“ (SE).

15–16 val. galerijoje „Meno parkas“ – Č. Lukensko ir R. Antinio (LT) neformalai paskaita „Post Ars“.

17–18 val. galerijoje „Meno parkas“ – performansių: performanso dueto „WOL“ (SE), „Kasetės išrašymas“, Lovisa Johannsson (SE) „Popierizmas“, Wenche Tankred (SE) „Kaip pasigaminti paukštį narvelyje“.

18–20 val. Fluxus ministerijoje – performansių: Maline Casta (SE) „Mediocris“, Denis Romanowski (SE) „Kaip bet kas kitas“, Joakim Stampe (SE) „Néra meno signalo # 4“, Dinka Pignon (SE) „Nesus tikra“, Johannes Bergmark (SE) „Nušvitimas“.

20–01 val. Fluxus ministerijoje – eksperimentinės muzikos koncertas: „Pinkels Daheim“ (DE), „1000SCHÖEN“ (DE), „Bruzgynai“ (LT), „Sovi-jus“ (LT), „Den Arkaiska Rösten“ (SE).

16 d., sekmadienį,

12–16 val. galerijoje „Meno parkas“ – video dokumentacijos: „Guangzhou Live Action Art festival“ (CHN), performanso festivalio „Dimensijos“ (LT).

15–16 val. galerijoje „Meno parkas“ – Dinka Pignon paskaita „Virtualios erdvės, dalyvaujamiosios instaliacijos ir performanso menas“.

16–18 val. Rotušės aikštėje – performansių: MeKuSa (LT) „Išnykusi kaip dūmas“, Redas Diržys (LT) „Proletarinė situografija“, Joakim Stampe (SE) „Néra meno signalo # 5“, Juozas Laivys (LT) „Senas laikraštis“, Lala Nomada (MX/DE) iš serijos „Pienas“, Erik Wijkström (SE) „Prisipažinimas meilėje“.

16–18 val. Rotušės aikštėje – Joakim Stampe (SE) kūrybinės dirbtuvės „Efemeriski vandens kūnai ? Kaunas“.

Visi renginiai nemokami.

Kauno m. savivaldybės Vinco Kudirkos viešojoje bibliotekoje (Laisvės al. 57) veikia šios parodos:

Henriko Kebeikio filokartijos ir filatelijos paroda „Lietuviai žiūri į dangų“, skirta legendinės „Lituanicos“, S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio per Atlantą 80-mečiui ir lopšelių-darželių „Naminukas“ ir „Spindulys“ bei „Vyturio“ katalikiškos vidurinės mokyklos vaikų parengta aviamodelių paroda, skirta šiai iškiliai datai paminėti;

„Sukilėlių pašauktieji: pogrindžio leidiniai iš Domo Akstino rinkinių“;

„Nuo „Donelaičio „Metų“ iki...“ (iš Kauno apskrities viešosios bibliotekos Senų ir retų spaudinių skyriaus);

„Pašto ženklai, skirti lietuviškai knygai ir jos kūrėjams“ iš Leono Veržbolausko rinkinių.

Parodos veiks iki liepos 1 d.

13 d., ketvirtadienį, 16 val. Bendruomenės centras „Žaliakalnio ausra“ ir Žaliakalnio seniūnija kviečia į susitikimą su žaliakalniečiu fotografu ir medžio drožėju, sportinio turizmo Lietuvos čempionu ir prizininku, speleologu, tremties paveldo išsaugojimo bendrijos „Lemtis“ ikūrėju ir pirmyninku, ekspedicijų į lietuvių tremties ir žūties vietas Sibire organizatoriumi, kelij knygų ir fotoalbumų autoriumi Antanu Sadecku. Bus atidaryta medžio skulptūrų ir fotografijų paroda „Gamtos (ir mano) išdaigos“. Dalyvaus dailininkas architektas Jonas Luksė, kanklininkė Liogina Stasiulienė, skaitovės Regina Markevičienė ir Vilma Urnėžiūtė, Žaliakalnio seniūnė Bronius Girdauskas, Žaliakalnio bendruomenės nariai. Renginys vyks Žaliakalnio seniūnijos salėje (Partizanų g. 5, II a.)

19 d., trečiadienį, 17 val. Kauno m. savivaldybės Vinco Kudirkos viešojoje bibliotekoje – Juttos Noak (Vaitkienės) kūrybos vakaras „Gyvenimas – eksperimentas“. Autorė, 2013 metų poezijos pavasario dalyvė, Hamburgo autorių susivienijimo ir Lietuvos rašytojų sąjungos narė, gyvenanti Vokietijoje, pristatys romaną „Petitio“ ir knygą „Minčių dvikova“. Dalyvaus skaitovė Vilma Urnėžiūtė, LRS Kauno skyriaus pirmininkas Vidmantas Kiaušas-Elmiškis, LŽS nariai Juozas Kundrotas, Povilas Kaunas.

19 d., trečiadienį, 10-11.30 val. Kauno kultūros centre „Tautos namai“ (Vytauto pr. 79 / Kęstučio g. 1, 201 kabinete) – nemokami užsiėmimai „Šeimos etno rytmety“, skirti tėveliams ir mamytėms, turintiems mažų vaikų arba jų dar tik besilaukiantiems. Užsiėmimų metu sekamos pasakos, dainuojamos lopšinės, vaikų, šeimos, kalendorinių lietuvių liaudies dainos, žaidžiami įvairūs žaidimai, skaitinama mažyliai ir jų tėvelių fantazija bei saviraiška. Užsiėmimus veda folkloro ansamblis „Viešia“ vadovė, pedagogė Jolanta Balnytė. Tel. pasiteirauti (8 37) 20 44 17.

Nuo birželio 18 d. iki liepos 19 d. galerijoje „Aukso pjūvis“ (Verslo lyderių centras (BLC), K. Donelaičio g. 62, Kaunas) veiks klapiediečio, fotografijos klasiko Vaclovo Strauko paroda „Kopos“.

13 d., ketvirtadienį, 18 val. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Paveikslų galerijoje (K. Donelaičio g. 16, Kaunas) – Arvydo Brazdžiūno (Dusės) parodos „5-oji personalinė“ ir Elenos Balšiukaitės-Brazdžiūnienės parodos „Aš esu daktaras meilė“ atidarymai. Parodos veiks iki **liepos 14 d.**

19 d., trečiadienį, 17 val. Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje (Radastu g. 2, IV a. fojė) atidarama fotografės Eglės Orlovienės paroda, kurioje eksponuojamos fotografijos iš praėjusiais metais Maskvos regione vykusio grandiozinio renginio – Borodino mūšio rekonstrukcijos.

Gedulo ir vilties dienos renginiai

14 d., ketvirtadienį, 10 val. Šv. Mišios Šv. Mykolo arkangelo (Igulos) bažnyčioje.

11.30 val. Gelių padėjimas prie paminklų „Partizanų motinai“, „Žuvome už Tėvynę“ ir sukilėlių kapų Senosiose miesto kapinėse Vytauto prospekte.

11.45 val. meras A. Kupčinskas padės gėles prie Nežinomo kareivio kapo ir Laisvės paminklo.

12 val. 1941-1952 m. tremčių paminėjimas, atminimo lentos atidengimas, gelių padėjimas Kauno geležinkelio stoties perone. Gros Kauno pučiamųjų instrumentų orkestras „Ažuolynas“ (dirigentas R. Kuliklis), dainuos tremtiniių choras „Ilgesys“ (vad. Bronė Paulavičienė).

13.30 val. Gelių padėjimas prie Tremtinių memorialo Petrasūnų kapinėse.

12 val. Kauno IX forto muziejuje (Žemaičių pl. 73) tremties dainas dainuos Sargėnų bendruomenės senjorų kamerinis chorus, prisiminimais dalyysis buvę tremtiniai, politiniai kaliniai. Bus pristoma muziejininkų parengta paroda „Tremties kelias“ bei dailininko tremtinio J. Kvietinsko akvarelės darbų paroda „Amžino išalo žemėje“.

RAŠYTOJŲ KLUBAS

13 d., ketvirtadienį, 18 val. Rašytojų klube (K. Sirvydo g. 6, Vilnius) – vakaras „Vydūno sugrizimai“. Dalyvaus: Vydūno draugijos garbės pirmininkas dr. Vacys Bagdonavičius, dr. Aušra Martišiutė, solistė Aušra Liutkutė, vertėja Irena Tumavičiūtė, skaitovė Rita Juodelienė.

17 d., pirmadienį, 17.30 val. Poetės Lidiros Šimkutės dvikalbės poezijos knygos „Kažkas pasakyta / Something is said“ pristatymas. Kartu su knygos autore dalyvauja literatūrologas dr. Regimantas Tamošaitis, poetas Jonas Kalinauskas, pianistas Andrius Vasiliauskas.

Rašytojų klube veikia dailininkės Kotrynos Šešelytės akvarelės darbų paroda „Iš svetur“.

Smulkesnė informacija tel. (85) 2629627; (85) 2617727; el. paštu: rasytojuklubas@aiva.lt.

13 d., ketvirtadienį, 17.30 val. Kauno fotografijos galerijoje (Vilniaus g. 2, Kaunas) atidarama Romo Juškelio fotografijos paroda „Rezervistai“ (1983-1985). Paroda veiks iki **liepos 7 d.**

**Dėl Močiutės mirties,
nuoširdžiai užjauciamė
bičiulių Kęstutį Navaką.
„Nemuno“ kolektyvas**

The poster features a black and white portrait of Gediminas Janulis, an elderly man with a beard, looking slightly to the side. The text on the poster includes:

- pristatin
- PRIMJERA
- GEDIIMINAS JANULIS
„KYDARŲ AKIAI“
- SMETONA**
- Oras: 20 d. (ketvirtadienį) 18 val. kine teatre „Smetona“
Bileto kaina: 10 litų, 10-12-15 litų, 18-20 litų
Tel. 037 322251, 037 24983
- SMETONAI
RAMŪKAS
ŠIMURKA SKAS
- Bileto kaina: 10 litų
Bileto kaina: 10 litų, 10-12-15 litų, 18-20 litų
- JIS GARSIAUSIAS
LITUOVOS PREZIDENTAS
BET JIS TIK ŽMOGUS

Nemunas ISSN 0134-3149

Leidžiamas nuo 1967 m. balandžio mén.

Išeina ketvirtadieniais

Gedimino g. 45, 44239 Kaunas
Telefonas ir faksas – (8-37) 322244
El. paštas: nemunasredakcija@gmail.com
Internetinis adresas: <http://www.nemunas.net>

Indeksas 0079

Steigėjas ir leidėjas — Lietuvos rašytojų sąjunga
Steigimo liudijimas Nr. 405
Spausdino TAURAPOLIS
Tiražas 1000

Rankraščių nerecenzuojame ir negražiname.

Vyriausasis redaktorius

Viktoras Rudžianskas –

tel.: (8-37) 322244, (8-610) 67255

Vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja –

Gražina Viktorija Petrošienė

tel.: (8-37) 322266

Referentė – Aurina Venislovaitė –

tel. (8-37) 322244

Naujinė redaktoriai:

Audronė Meškauskaitė –

tel. (8-37) 322251, (8-615) 24983

Andrius Jakuciūnas –

tel. (8-611) 98945,

el. paštas: jakuciunas@gmail.com

Maketuotojas – Juozas Pužauskas –

tel. (8-656) 38529

Buhalterė – Irena Kavaliauskienė –

tel. (8-37) 322235, (8-656) 41705

Talkininkai:

Jurga Tumasonytė (publicistikė)

Aldona Žemaitytė (publicistikė)

Romualdas Rakauskas (fotografija)

Eugenija Žakienė (muzika)

Gediminas Jankauskas (kinas)

Gediminas Jankus (teatras)

Zenonas Baltrušis (fotografija)

Lina Navickaitė (kalba)

Neringa Butnoriūtė (apžvalgos, korektūra)

Réméjai:

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS RÉMIMO
FONDAS

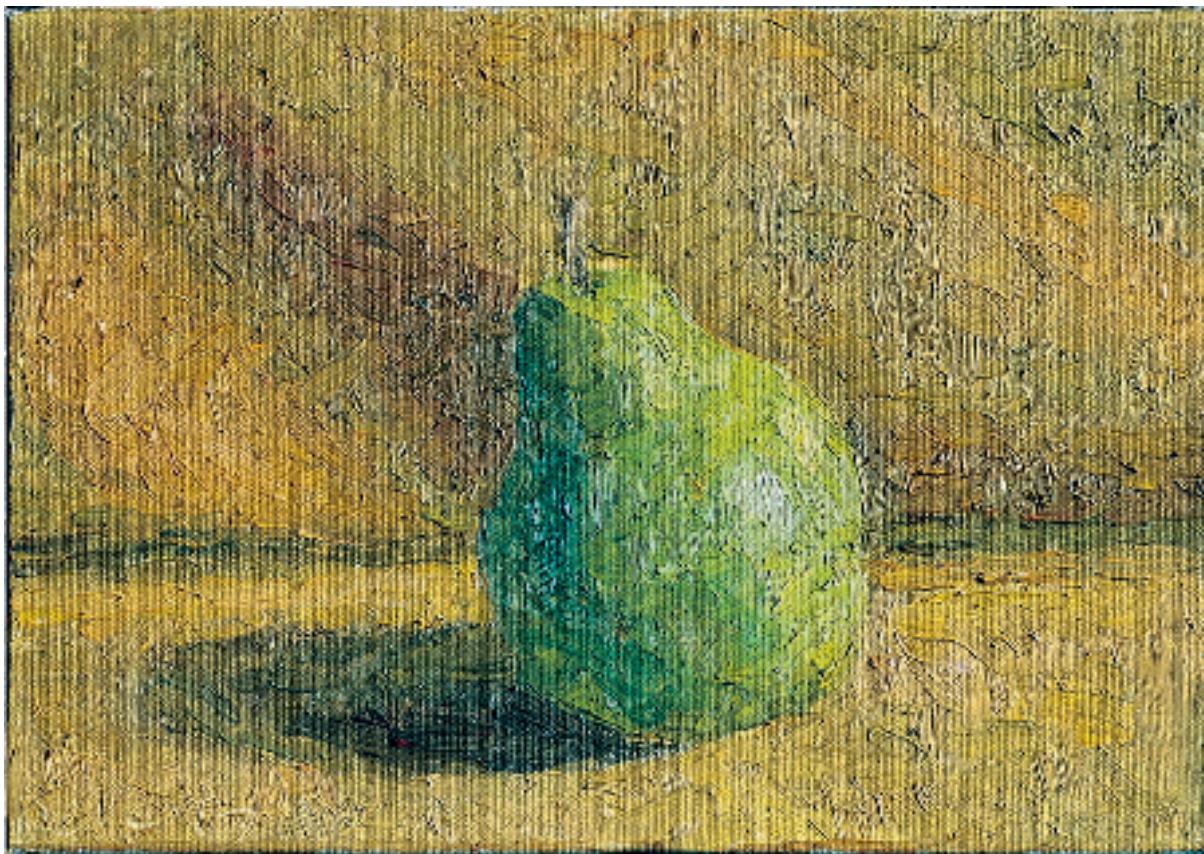

KAUNO MIESTO
SAVIVALDYBĖ

SPAUDOS, RADIOS IR
TELEVIZIJOS RÉMIMO
FONDAS

„Nemuno“ saskaitos AB banke „Swedbank“:
LT 147300010002256121 — einamoji saskaita;
LT 097300010002230312 — biudžetinė saskaita;
LT 757300010034284035 — valiutinė saskaita.

Prenumeratos kaina mėnesiui — 9 Lt
Prenumerata priimama
visuose pašto skyriuose,
internetu www.post.lt ir www.prenumerata.lt
arba redakcijoje

**Birželio 13 d. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus
Paveikslų galerijoje atidaroma paroda „Lūžio kartos vardai: Eglės
Velaniškytės geltona“**

2000 m. Paveikslų galerijoje Kaune atidaryta „Lūžio kartos ir jos mokytojų“ ekspozicija, kurią sudarė XX a. 9 dešimtmečio jauniosios menininkų kartos, po studijų Vilniuje grįžusios į Kauną, bei jų mokytojų, dirbusių čia ir vėliau įsitraukusių į bendrą veiklą su mokiniais, kūriniai. Eksponuojamų darbų autoriai buvo: Eugenijus Varkulevičius, Eglė Velaniškytė, Audronė Petrašiūnaitė, Pranas Grušys, Jonas Maldžiūnas, Arvydas Brazdžiūnas-Dusė, Arūnas Vaitkūnas. Pastarasis su kitais dailininkais – Rimvidu Jankausku-Kampu, Antanu Obcarsku, Eimūčiu Markūnu, Mikalojumi Šalkausku bei Alfonsu Vilpišausku – įsitraukė į grupės „Angis“, susibūrusios 1990 m. ir tapusios vienu išskirtinių Kauno meninio gyvenimo reiškinį, veiklą. Tais pačiais metais Kaune susibūrė dar viena tapytojų grupė „Keturios“, kurią sudarė Elena Balsiukaitė-Brazdžiūnienė, Aušra Barzdukaitė-Vaitkūnienė, Judita Budriūnaitė-Umbrasienė, Aušra Andziulytė. Ekspozicijoje buvo ir dailininkų individualistų, išiskiriančių savo stiliumi: Laima Drazdauskaitė, Rolandas Karalius. Darbus taip pat pristatė skulptoriai: Robertas Antinis, Gintaras Kamarauskas, Vytautas Martišius, Danielius Sodeika, Vytautas Umbrasas, Jūratė Zalensas.

Dėl M. K. Čiurlionio dailės muziejaus rekonstrukcijos 2006 m. „Lūžio kartos“ ekspozicija buvo uždaryta. Galerija, nuo pat įsteigimo palaikius pažintį su šiuolaikine daile, rengusi kūrėjų parodas ir ekspozicijas, liko be nuolatinės XX a. pabaigos dailės apžvalgos.

„Lūžio kartos vardai“ nesiekia atkurti buvusios ekspozicijos. Parodų ciklo tikslas – pristatyti jaunuosių 9 dešimtmečio dailininkus ir jų mokytojus dabartiniame kontekste. Dauguma šių menininkų iki šiol aktyviai kuria, dalyvauja parodose, jų darbai yra matomi. Cikle „Lūžio kartos vardai“ siekiama atrasti ir atskleisti šios kartos kaip reiškinio poveikį, išsiaiškinti, kaip dailininkai prisitaikė prie naujų aplinkybių, kiek tebegalioja dailės institute išmoktos pamokos. Pagaliau 9 dešimtmečio jaunieji šiuo metu jau yra patyrę vyresnės kartos dailininkai.

„Lūžio kartos vardų“ ciklas pradedamas tapytojos E. Velaniškytės paroda. Jos paveiksluose iki šiol aiškiai juntamas atsiribojimas nuo aplinkos ir pasinėrimas į savo išgyvenimus. Ekspresionistiniai potėpiai išreikštasis skausmas, liūdesys dažniausiai geltonos spalvos. Eglės geltona portretuose slogi, nerimastinga ir „sunki“. Parodoje rodydama naturmortus dailininkė tą pačią geltoną spalvą bando sušildyti, tačiau tušumas ir nerimo jausmas išlieka. Atrodo, dar sovietmečiu išmoktos tapybos pamokos, permanentų laikotarpiu patirtas netikrus ilgam apsigyveno E. Velaniškytės kūryboje.

Paroda veiks iki **rugsėjo 1 d.**